

Editie 2022

Het Williams Beuren syndroom: adviezen voor leerkrachten

**Door Fionnuala Tynan, Hyelin Kye en Jo Van
Herwegen**

Dit is de Nederlandse vertaling van de uitgave Williams Syndrome: Guidelines for Educators door Fionnuala Tynan, Hyelin Kye en Jo Van Herwegen, copyright 2021 University College London.

Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze publicatie, met uitzondering van de Dagelijkse leerdagboek en het Kindprofiel, mag worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende - dit omvat fotokopiëren, scannen en opnemen. Het Dagelijks Leerdagboek en het Kindprofiel mogen alleen worden gekopieerd voor gebruik in de klas.

We hebben er alles aan gedaan om bronnen en bijdragers in deze richtlijnen te vermelden.

Dit is een uitgave van de vzw Williams Beuren Syndroom, Gasstraat 29, 2570 Duffel.

Vertaling: Paul Pyck

Email: info@williamsbeuren.be

www.williamsbeuren.be

Inleiding

Deze richtlijnen zijn bedoeld voor docenten die op zoek zijn naar een startpunt of een korte handleiding over hoe tegemoet te komen aan de behoeften van leerlingen met het Williams-syndroom (WS), en om ervoor te zorgen dat ze volledig worden opgenomen in de klas en op school. De verstrekte adviezen en suggesties zijn gebaseerd op recent onderzoek over WS, evenals op meerdere focusgroepdiscussies met belanghebbenden (d.w.z. ouders, leraren, onderwijsassistenten en kinderen met WS) en de originele richtlijnen die zijn opgesteld door Orlee Udwin, William Yule en Patricia Howlin in 2007. Ze putten ook uit het boek "WiSHES - Williams Syndrome: Holistic Educational Strategies", geschreven door Dr. Fionnuala Tynan, een van de co-auteurs van deze richtlijnen.

Het samenwerkingsaspect van deze richtlijnen, naast hun op bewijs en praktijk gebaseerde aard, ondersteunt de praktische toepasbaarheid van de informatie en suggesties die erin staan. Voor elke sectie zijn ook **Tips** opgenomen, met advies voor docenten dat praktisch kan worden toegepast in een klassituatie. Specifieke citaten met advies uit focusgroepgesprekken met belanghebbenden zijn ook in het document opgenomen. Het is belangrijk dat de lezer rekening houdt met de variabiliteit van het WS-profiel (Van Herwegen et al., 2011), evenals met de noodzaak om elk kind individueel te bekijken bij het overwegen van de gegeven suggesties. Vanwege verschillen in vaardigheden en moeilijkheden bij kinderen met WS, hebben we de suggesties niet afgestemd op leeftijd of jaargroep. Opvoeders moeten altijd werken in de ontwikkelingsfase van het kind. Deze richtlijnen bevatten een sectie over verschillende schoolomgevingen en over overgangen en hoe deze van invloed kunnen zijn op het verstrekte advies. Overal in het document zijn gele vakken te vinden, die de variabiliteit in het profiel benadrukken en de lezer in staat stellen de toepasbaarheid van advies en tips op het specifieke kind te overwegen.

Aan het einde van de richtlijnen vindt u twee sjablonen. De eerste, getiteld "**Dagelijks leerdagboek**", is ontworpen om te worden gebruikt als een dagboek voor thuisonderwijs voor leraren en opvoedkundigen om de verzorger van het kind op de hoogte te houden van hun dagelijkse activiteiten, vooruitgang, welzijn en verbeterpunten, evenals om reflectieve praktijk te bevorderen. Het tweede, getiteld "**Kindprofiel**", kan worden gebruikt om kennis te nemen van het leerprofiel van het kind, zijn sterke punten en behoeften, en hoe het kan worden ondersteund binnen zijn onderwijsomgeving. Dit kan worden gebruikt in samenwerking met het kind of de ouder om doelen te stellen, of het kan worden gebruikt om gestructureerde informatie te verstrekken aan toekomstige of vervangende leerkrachten om een overzicht te geven van het leerprofiel van het kind. We nemen de term 'kind met WS' over en verwijzen in de tekst naar 'hun/hen'.

Inhoudstabel

Inleiding.....	3
Inhoudstabel.....	4
Begrippen en afkortingen	7
Wat is het Williams syndroom?.....	9
Algemeen cognitieve vermogen: impact op leren	11
Perceptie en aandacht.....	12
Tips voor waarnemings- en aandachtsvermogen	13
Sprak- en taalvaardigheden	14
Tips voor spraak- en taalvaardigheden	15
Geheugencapaciteiten	16
Tips voor geheugencapaciteiten	17
Motorische vaardigheden	17
Tips voor motorische en coördinatievaardigheden.....	18
Visueel-ruimtelijke vaardigheden.....	19
Tips voor visueel-ruimtelijke vaardigheden	20
Academische ontwikkeling	21
Sterke punten	21
Tips voor het gebruiken van de sterke punten van het kind	21
Effectief lesgeven aan kinderen met WS.....	21
Tips voor effectief lesgeven.....	23
Wiskunde	24
Tips voor wiskunde	25
Lezen	26
Tips voor het lezen.....	27
Schrijven	28
Tips voor het schrijven.....	29
Activiteit: Stop en overweeg	29
Angst.....	31
Tips voor angst	31
Zintuiglijke behoeften	33
Geluid	33
Tips voor hyperacusis/gevoeligheid voor geluiden.....	33

Andere zintuiglijke behoeften	33
Tips voor andere zintuiglijke behoeften	34
Activiteit: Stop en overweeg	34
Sociale relaties en ontwikkeling	35
Tips voor sociale relaties en ontwikkeling	36
Emotionele en gedragsmoeilijkheden	38
Tips voor emotionele en gedragsproblemen	38
Zelfhulp en zelfstandigheid aanleren	39
Zelfhulp en zelfstandigheid aanleren	39
Eten	39
Tips voor het eten	40
Het aankleden	41
Tips voor het aankleden	41
Toilet training	42
Tips voor toiletbezoek	42
Overgangen	43
Dagelijkse overgangen op school	43
Tips voor dagelijkse overgangen op school	44
Overgangen van jaargroepen	44
Tips voor overgangen van jaargroepen	45
Overgangen van de ene school naar de andere	46
Tips voor overgangen van de ene school naar de andere	46
Soort van scholing en benodigde ondersteuning	47
Reguliere scholen	47
Bijzonder onderwijs	48
Ondersteuning vereist op school	49
Verdere bronnen / met wie te spreken	50
Online bronnen	50
Boeken	51
Steungroepen	51
Referenties	51
Dagelijks leerdagboek	53
Kindprofiel	54

Begrippen en afkortingen

Afkortingen

IQ	Intelligentie Quotient
WS	Williams syndroom

Begrippen

Onomatopée	Wanneer een woord een bepaald geluid beschrijft dat het geluid van de actie of het object nabootst waarnaar het verwijst (bijv. "miauw", "inslag", "ring").
Auditief geheugen	Het vermogen om informatie die mondeling wordt aangeboden vast te houden, op te slaan en op te roepen (bijvoorbeeld instructies kunnen oproepen).
Chronologische leeftijd	De leeftijd van het kind in termen van de tijd die is verstreken (in jaren, maanden, dagen) sinds de geboorte.
Ontwikkelingsleeftijd	Een maatstaf voor de fysieke, cognitieve en gedragsontwikkeling van het kind in relatie tot een typisch kind in dezelfde chronologische leeftijdscategorie (bijv. een kind met het Williams-syndroom van 9 jaar kan een ontwikkelingsleeftijd van 5 jaar hebben).
Expressieve taalvaardigheid	Verwijst naar het vermogen om iemands behoeften, verlangens en gedachten te communiceren door middel van verbale of non-verbale communicatie. Dit betekent het vermogen om een zin te vormen die logisch is en grammaticaal correct is. De focus ligt op de output (d.w.z. de productie van woorden/gebaren etc.).
Receptieve taalvaardigheid	Verwijst naar het vermogen om taal te begrijpen (zowel mondeling als schriftelijk aangeboden). Het omvat het vermogen om instructies te begrijpen (bijvoorbeeld "laten we in een cirkel gaan zitten"). De focus ligt op de input (d.w.z. het begrijpen van instructies/aanwijzingen/zinnen die uit een boek worden voorgelezen).
Hyperacusis	Verwijst naar gevoeligheid en verminderde tolerantie voor geluiden. Mensen met hyperacusis vinden gewone geluiden vaak ondraaglijk, terwijl harde geluiden zoals schoolbellen en luid gebabbel in een klaslokaal hen pijn of ongemak kunnen bezorgen.

Pragmatiek	De studie van hoe context bijdraagt aan betekenis in taal en het gebruik van taal in context.
Metacognitieve vaardigheden	Verwijst naar de reeks vaardigheden die verband houden met het zelfbewustzijn van een persoon van zijn kennis, vaardigheden, manier van doen en manier om kennis op te roepen en vast te houden. Ze omvatten planning, verwerking en evaluatie. Een kind dat weet dat het beter leert door middel van muziek, kan deze kennis toepassen door een jingle te maken met de woorden of feiten die ze willen leren.
Bruto vaardigheden	Vaardigheden waarbij grote spierbewegingen worden gebruikt (bijvoorbeeld rennen, lopen, zitten, springen)
Fijne motoriek	Vaardigheden waarbij kleinere spieren worden gebruikt (bijv. tekenen, voorwerpen vastpakken, enz.)
Relationele taal	Verwijst naar taal om een relatie tussen twee of meer dingen uit te drukken (bijvoorbeeld groter, meer, later, ouder, enz.)
Visueel-ruimtelijke cognitie	Verwijst naar het vermogen om de visuele wereld waar te nemen en ermee om te gaan. Het omvat meerdere visueel-ruimtelijke vaardigheden zoals ruimtelijke aandacht, ruimtelijk bewustzijn en ruimtelijk geheugen.
Ruimtelijke aandacht	Heeft betrekking op het vermogen van de hersenen om aandacht te schenken aan een locatie in de ruimte of een gebied in het gezichtsveld.
Ruimtelijk bewustzijn	Heeft betrekking op het vermogen van de hersenen om te begrijpen waar andere objecten of mensen zich in de ruimte bevinden, in relatie tot de positie van het lichaam. Dit houdt in dat je je bewust bent of een object dichtbij of ver weg is.
Ruimtelijk geheugen	Heeft betrekking op het vermogen van de hersenen om informatie op te slaan en op te halen die nodig is om een koers naar de gewenste locatie te plannen of om een locatie op te roepen waar een gebeurtenis plaatsvond.
Werkgeheugen	Heeft betrekking op processen die betrokken zijn bij het actief vasthouden of vasthouden van informatie in het achterhoofd terwijl een ander proces wordt uitgevoerd (bijvoorbeeld het vermogen om een spelling te onthouden die de leraar zojuist heeft gedictieerd terwijl hij een vel papier pakte en een potlood vond).

Subitiseren

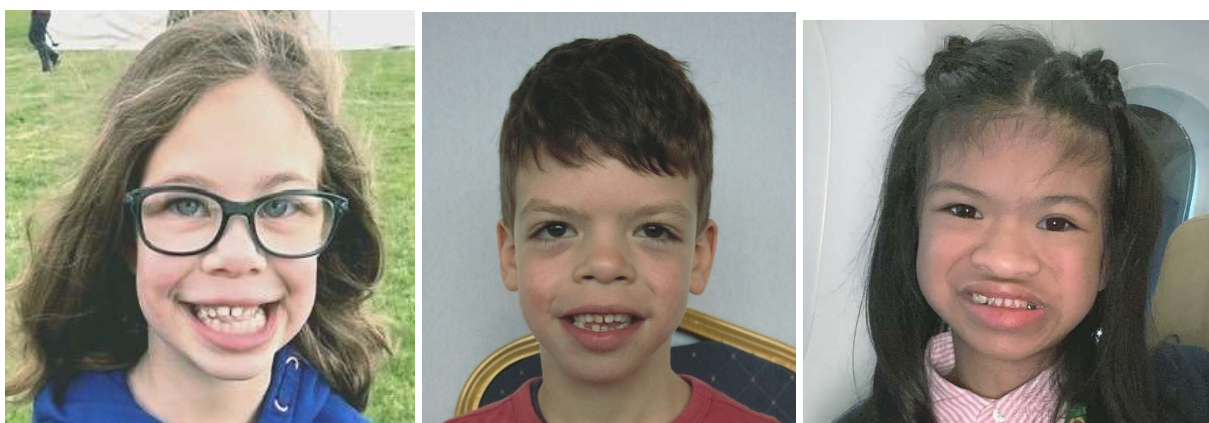
Het vermogen om snel de hoeveelheid dingen in één oogopslag te meten.

Wat is het Williams syndroom?

Williams Syndroom (WS) is een neurologische genetische aandoening die ongeveer één op de 10.000 tot 20.000 mensen treft. Het wordt gekenmerkt door een extraverte persoonlijkheid, een hoog empathisch vermogen, een hoge prevalentie van angst en leerproblemen. WS wordt veroorzaakt door ontbrekend genetisch materiaal op chromosoom nummer zeven. Een van de ontbrekende genen in dit gebied is degene die het eiwit elastine produceert, dat verantwoordelijk is voor de elasticiteit van lichaamsdelen zoals de spieren, bloedvaten, huid, hersenen en andere inwendige organen. De meeste gevallen van WS komen sporadisch voor en de mogelijkheid dat ouders nog een kind met WS krijgen is uiterst onwaarschijnlijk en niet hoger dan het oorspronkelijke risico. Broers en zussen van personen met WS hebben geen verhoogde kans op een kind met WS. Er is echter een kans van 50% dat een kind van een persoon met WS de genetische deletie van zijn ouders zou erven. Veel kinderen met WS hebben een duidelijk gezichtsuitend (kleine kin, dikkere lippen, opstaande kleinere neus en brede mond) en hun gestalte is kleiner (gemiddelde lengte: 153cm voor vrouwen en 168cm voor mannen). Ze kunnen allerlei medische problemen hebben die van invloed kunnen zijn op hun ontwikkeling en welzijn: nier- en hartproblemen, verhoogde bloeddruk, hoge calciumspiegels, gewrichts- en spierproblemen (inclusief hernia's) en/of gebitsafwijkingen. Deze problemen kunnen variëren van mild tot ernstig. Het wordt aangeraden dat alle kinderen met WS regelmatig worden gezien door klinische professionals en kinderartsen. Over het algemeen is de ontwikkeling van WS meestal vertraagd (ze kunnen zich presenteren als een jonger, zich normaal ontwikkelend kind) en is atypisch. Terwijl typisch ontwikkelende kinderen bijvoorbeeld naar objecten zullen wijzen voordat ze taal leren, ontwikkelen zich wijzende gebaren bij kinderen met WS na het begin van de taalontwikkeling (Laing et al., 2002). Kinderen

met WS hebben verschillende sterke punten die samenhangen met hun aandoening, maar ze vertonen een ongelijk cognitief en gedragsprofiel (zie overzicht hieronder). De meeste kinderen hebben lichte tot matige leerproblemen met algemene IQ-scores tussen 40-60 (Martens et al., 2008), hoewel er aanzienlijke variatie is in de resultaten van IQ-subtests. Hoewel hun taalontwikkeling vertraagd is, vertonen de meeste kinderen met WS sterke punten in verbale vaardigheden in vergelijking met hun algemene vaardigheden en vooral in vergelijking met slechte visueel-ruimtelijke vaardigheden. Slechts een klein aantal kinderen met WS blijft minimaal verbaal.

Algemeen leerprofiel van kinderen met het Williams-syndroom

- Relatief goede gesproken taal, maar slechter begrip naar schoolgaande leeftijd
- Goed kortetermijngeheugen (vooral het vermogen om verbaal te herhalen)
- Milde tot matige leerproblemen die langzamere verwerking en begrip kunnen veroorzaken
- Slecht werkgeheugen en slechte planning
- Duidelijke grove en fijne motorische problemen
- Duidelijke visueel-ruimtelijke problemen

Gedrag van kinderen met het Williams-syndroom

- Sociaal en extravert
- Zorgzaam en empathisch voor anderen
- Beperkte concentratieboog
- Overvriendelijk voor volwassenen
- Overmatige angst en zorgen
- Preoccupatie met objecten/onderwerpen
- Overgevoelig voor geluiden
- Angst voor hoogtes/oneffenheden

Sterke punten van kinderen met het Williams-syndroom

- Goed auditief geheugen
- Hoge gezelligheid en vriendelijkheid
- Muzikaliteit
- Goede expressieve (gesproken) taal
- Geweldig geheugen voor gezichten en voor favoriete onderwerpen
- Sterke emotionele intelligentie/empathie

Advies van een ouder: wat werkte

Leer welke strategie werkt voor het kind; hoe ze leren [...] tellen en schrijven; gebruik makend van hun muzikale vaardigheid en hun zeer goede auditieve geheugen. Om te begrijpen dat ze last hebben van angst en dat ze meer tijd nodig hebben dan een kind zonder speciale noden, MAAR dat ze toch tot veel in staat zijn.

Alle kinderen met WS zijn individuen en hebben verschillende sterke punten en uitdagingen. Hun sterke punten kunnen echter worden gebruikt om hun leerpotentieel te bevorderen en met de juiste ondersteuning kunnen kinderen met WS leren hun moeilijkheden te overwinnen. Gebruik de sjabloon Kindprofiel aan het einde van deze richtlijnen om kennis te nemen van de individuele sterke en zwakke punten van het kind.

Algemeen cognitieve vermogen: impact op leren

- Het is belangrijk om te bedenken dat de meeste kinderen met WS milde tot matige leerproblemen hebben, wat betekent dat ze in sommige gebieden waarschijnlijk langzamer leren dan hun leeftijdsgenoten en zich mogelijk in een ontwikkelingsstadium onder hun chronologische leeftijd bevinden. Ze hebben meestal ook meer tijd nodig om taal en emotie te verwerken.
- Houd altijd rekening met het contrast tussen de chronologische leeftijd van het kind en de ontwikkelingsleeftijd bij het ontwikkelen van leerplannen die met het kind werken (zie paragraaf 'Academische ontwikkeling').
- Het leerprofiel van een kind met WS is niet lineair, maar eerder 'schets', met verschillende pieken en dalen in verschillende gebieden. Een kind met WS kan de ene dag iets leren, maar het de volgende dag lijken te zijn vergeten. Daarom hebben ze veel herhaling en versterking nodig totdat een vaardigheid/vaardigheid/feit echt is geleerd en ingebed.

- De sterke punten van het kind kunnen hun behoeften maskeren. Sterke emotionele intelligentie, sociale vaardigheden en expressieve taalvaardigheden kunnen bijvoorbeeld hun begripsmoeilijkheden of leerbehoeften maskeren.

Perceptie en aandacht

- Tot 75% van de kinderen met WS heeft zichtproblemen (zoals scheelzien, verziendheid of problemen met gezichtsscherpte). Veel kinderen met WS hebben ook een slecht 3D-zicht. Dit betekent dat kinderen met WS er baat bij hebben om voor in de klas dicht bij het bord te zitten. Er moet ook worden opgemerkt dat overvolle pagina's problemen kunnen veroorzaken, dus woorden op werkbladen en notities moeten worden gespreid.
- Jongeren met WS vinden het moeilijk om hun blik van het ene focuspunt naar het andere te verplaatsen, vooral wanneer er twee objecten of dingen aanwezig zijn, en ze zullen waarschijnlijk langer op één punt gefixeerd blijven. Mogelijk moet hen expliciet worden verteld waar ze moeten zoeken. Het is handig om op het bord te tikken om hun aandacht te vestigen op iets dat u uitlegt.
- Kinderen met WS kijken graag naar gezichten en zullen vaak naar de gezichten van andere mensen kijken. Gedurende deze tijd kunnen ze mogelijk niet luisteren of informatie opnemen. Het is daarom niet wenselijk om hen te vragen naar u te kijken bij het beantwoorden van een vraag. Dit kan ook een probleem veroorzaken als blijkt dat ze staren naar een leeftijdsgenoot. Het kan nodig zijn om het één-op-één aan de persoon met WS uit te leggen zodat ze het kunnen begrijpen.
- Het is gebruikelijk dat kinderen met WS gezichten 'lezen' op emoties en hierdoor kunnen ze worden afgeleid. Ze kunnen ook proberen je gezicht te lezen bij het beantwoorden van een vraag en proberen je het antwoord te geven dat ze denken dat je zoekt.
- Kinderen met WS slagen er vaak niet in om irrelevante informatie te remmen (of die informatie nu mondeling of visueel wordt gepresenteerd). Bij het geven van mondelinge instructies zullen korte zinnen hen helpen de taak te begrijpen. Visuele informatie moet worden gespreid zonder irrelevante afbeeldingen of informatie. Het is ook beter om informatie als opsommingstekens te presenteren in plaats van als een verhaal, indien mogelijk.
- Kinderen met WS hebben een verhoogd risico op gehoorverlies of gehoorproblemen in vergelijking met normaal ontwikkelende kinderen.
- Ze luisteren misschien niet naar wat er wordt gezegd, maar dit wordt hoogstwaarschijnlijk veroorzaakt door afleiding, 'plakkende aandacht' of angst.
- Het belangrijkste aspect van horen bij WS is 'hyperacusis' of een verhoogde gevoeligheid voor bepaalde geluiden. Dit komt aan de orde in het hoofdstuk 'Sensorische behoeften'.
- Uithoudingsvermogen kan een probleem zijn voor kinderen met WS, wat betekent dat ze gemakkelijker vermoeid kunnen raken dan hun leeftijdsgenoten en tijd

nodig hebben om te ontspannen en hun energie op te laden. Ze kunnen ondersteund worden door meerdere korte pauzes te houden tijdens de schooldag.

- Kinderen met WS kunnen het moeilijk vinden om voor langere tijd stil te zitten en te luisteren. Sommige kinderen zullen herhaaldelijk uit hun stoel opstaan en door de klas lopen. Regelmatige bewegingspauzes zijn nuttig. Je zou kunnen regelen dat ze klusjes kunnen doen als bewegingsonderbreking, zoals het uitdelen van papieren of het aan- en uitdoen van de lichten. Vaak is deze overactiviteit gerelateerd aan hun zintuiglijke behoeften. Als hun overactiviteit ernstig is, moet u een ergotherapeut raadplegen.
- Ze kunnen ook afleidbaar zijn, waarbij de ernst varieert tussen individuele kinderen. Moedig ze aan om zich voor korte tijd te concentreren en geef zo nodig beloningen om hun concentratievermogen op te bouwen. Je kan positief werken met hun afleidbaarheid, omdat ze gemakkelijk kunnen worden afgeleid met hun speciale interesses of speelgoed als ze zich overstuurd voelen.
- Hieronder vindt u tips om het kind dat snel afgeleid is te ondersteunen.

Tips voor waarnemings- en aandachtsvermogen

1. Zorg voor leren in korte vensters die b.v. Focus-uitbarstingen van 5 minuten van het kind. Prijs ze en gun ze een korte pauze voordat je verder gaat.
2. Zorg voor regelmatige korte pauzes. Soms heeft het kind gewoon even een pauze nodig om op te laden! Geef ze wat tijd om naar muziek te luisteren of een boek door te bladeren. Zelfs een wandeling rond hun stoel of het zingen van een liedje zal hen helpen hun aandacht terug te krijgen.
3. Houd regelmatig zintuiglijke pauzes, want klaslokalen kunnen luidruchtig en veeleisend zijn. Een korte pauze in een rustige kamer/ruimte kan echt helpen.
4. Gebruik boeken en programma's met verminderde afbeeldingen en kleur om visuele overstimulatie te voorkomen.
5. Zet het kind voor in de klas zodat het zich snel kan heroriënteren als het de aandacht verliest, of plaats het naast een leerling die hem kan helpen zich te concentreren of die goed met hem samenwerkt.
6. Geef na het stellen van een vraag 'denktijd' tot tien seconden voordat u verdere aanwijzingen geeft of de vraag herhaalt (vooral als het kind jong is).

Advies van een ouder: wat werkte

Verwacht vijf minuten focus, dat is magisch! Je kunt veel leren in 5 minuten [met kinderen met WS]

Spraak- en taalvaardigheden

- Kinderen met WS hebben over het algemeen veel belangstelling voor conversatie en voor taal in het algemeen. Velen houden van de muzikaliteit van taal en genieten van het ritme en rijm. Hun sterke sociabiliteit helpt hen om verbale communicatie te willen aangaan, vooral met volwassenen.
- De taalsterkten van kinderen met WS kunnen bedrieglijk zijn. Het kan leiden tot een overschatting van hun andere capaciteiten. Dit komt omdat er vaak een contrast is tussen de goede gesproken (expressieve) taalvaardigheid van het kind en de slechte begripsvaardigheid (receptieve taal).
- Een klein percentage van de kinderen met WS blijft minimaal verbaal. Het verdient aanbeveling om in dergelijke gevallen regelmatig contact op te nemen met een Logopedist.
- De taalontwikkeling is vertraagd en atypisch bij alle kinderen met WS. Sommige taalvaardigheden van personen met WS zijn sterk gecorreleerd met hun algehele cognitieve vaardigheden (bijv. grammaticale vaardigheden), terwijl de woordenschatcores vaak hoger zijn dan de algehele cognitieve vaardigheden.
- Jonge kinderen kunnen naast begripsproblemen ook uitspraakproblemen hebben. Dit kan worden geholpen door hen aan te moedigen langzamer te praten wanneer ze spreken en door een logopedist te gebruiken.
- Hoewel de meeste individuen met WS in de adolescentie veel complexe grammaticale constructies produceren, is het begrip van complexe grammaticale structuren vaak slecht (vooral ingebedde zinnen en voorzetsels, evenals relationele woordenschat zoals temporele, kwantitatieve en ruimtelijke concepten). Ze kunnen verbeteren door gerichte taal oefeningen.
- Kinderen met WS zijn vaak in staat instructies of verhalen woord voor woord te herhalen, maar kunnen moeite hebben om te begrijpen wat er van hen wordt gevraagd of om eenvoudige concepten te begrijpen.
- Pragmatische problemen komen veel voor, waaronder een te grote afhankelijkheid van de context om te begrijpen wat er is gezegd, herhaalde vragen, het gebruik van stereotiepe zinnen en een beperkt begrip van beeldtaal, sarcasme of ironie.
- Hoewel ze erg enthousiaste verhalenvertellers zijn en veel overdrijven of dramatiek gebruiken, hebben ze vaak moeite om verhaalsequenties te begrijpen of de informatie te selecteren die de luisteraar nodig heeft om het verhaal te volgen, vooral wanneer het niet van belang is voor hen of als het boven hun begripsniveau gaat.
- Vanwege hun onwil om 'negatieve taal' te gebruiken en hun drang om anderen te plezieren, kan het kind ook terughoudend zijn om toe te geven dat hij een taak niet heeft begrepen.
- Veel kinderen met WS hebben favoriete onderwerpen en willen er misschien te veel over praten. Probeer op te merken wanneer dit gebeurt, want het kan een

symptoom van angst zijn. Het kind kan terugkeren naar het onderwerp van zijn speciale interesse als het zich verveelt met de inhoud die wordt onderwezen, als het boven zijn petje gaat en als het niet in staat is deel te nemen aan de discussie over het huidige onderwerp of als het zichzelf kalmeert. Ze kunnen ook praten over hun favoriete onderwerp om af te geraken van een taak te komen die ze niet leuk vinden!

- Sommige kinderen met WS vinden het misschien moeilijk om het volume van hun stem te regelen en moeten mogelijk worden geleerd om met het juiste volume te spreken. Drama-activiteiten en de ondersteuning van een logopedist kunnen nuttig zijn.

Tips voor spraak- en taalvaardigheden

1. Zorg ervoor dat het kind uw instructies volledig heeft begrepen. De goede expressieve taalvaardigheid van het kind en de gretigheid om te behagen kan ertoe leiden dat het instemt met instructies of doet alsof het concepten heeft begrepen, ondanks dat het deze niet volledig heeft begrepen (vanwege een slechte receptieve taalvaardigheid).
2. Overweeg spraak- en taaltherapie. Kinderen met WS profiteren hiervan vanaf de kindertijd tot de adolescentie. Tijdens de eerste jaren moet de therapie gericht zijn op communicatieve gebaren zoals wijzen en beginnende gespreksvaardigheden zoals zijn beurt nemen om te spreken, evenals taalproductie en begrip. Voor oudere kinderen en adolescenten met WS zou spraak- en taaltherapie zich moeten richten op grammaticaal begrip en productie, relationeel taalbegrip en -productie, en taalpragmatiek.
3. Gebruik eenvoudige taal bij het presenteren van informatie. Dit speelt in op de sterke punten van het kind (sterk auditief geheugen, bereidheid om naar anderen te luisteren) en zorgt ervoor dat ze het volledig hebben begrepen.
4. Gebruik letterlijke taal en vermijd figuurlijke taal en ironie (bijv. sarcasme). Vermijd sarcasme, aangezien het onwaarschijnlijk is dat dit door het kind wordt begrepen of wanneer het wordt begrepen, het waarschijnlijk gekwetste gevoelens zal veroorzaken.
5. Bied waar mogelijk picturale ondersteuning. Met de beschikbaarheid van internetbronnen ondersteunt het tonen van levensechte afbeeldingen het begrip van het kind in alle vakgebieden.
6. Geef de schets van een verhaalreeks. Vertel het kind aan het begin van een verhaal waar het naar moet luisteren. Geef een samenvatting van de hoofdpunten van het verhaal door expliciet aan te leren van b.v. wie, waar, wanneer, wat, waarom, hoe en/of eerst, dan, tenslotte. Leer ze expliciet hoe ze moeten beginnen, vertellen wat er daarna gebeurde en hoe ze moeten besluiten.
7. Beperk het gesprek over het favoriete onderwerp van het kind en vragen over huisdieren. Maak duidelijk dat ze slechts één keer kunnen worden beantwoord of tijdens speciale beloningstijd kunnen worden besproken. Op andere momenten

kan de volwassene deze negeren of van onderwerp veranderen. Consistentie is de sleutel. Probeer ook te begrijpen wanneer het kind terugkeert naar zijn favoriete onderwerp en overweeg de mogelijke functie ervan (het kan zijn dat het een taak probeert te vermijden die te moeilijk voor hem is).

8. Gebruik toneelactiviteiten om taal te oefenen. Dit doet een beroep op hun emotionele intelligentie en kan taal oefeningen leuker maken.

Sommige leraren geven er de voorkeur aan intrinsieke motivatie te bevorderen (bijvoorbeeld door een gevoel van prestatie na het oplossen van een taak, of door ontspanningstijd) in tegenstelling tot extrinsieke motivatie (bijvoorbeeld door externe beloningen zoals stickers, speelgoed, prijzen). Wat werkt, hangt ook af van het kind. Houd er rekening mee dat kinderen afhankelijk kunnen worden van extrinsieke motivatie en beloningen, en na verloop van tijd kan dit moeilijk vol te houden zijn. Reflectief oefenen is een belangrijk aspect bij het evalueren van welke praktijken echt heilzaam zijn voor het kind en welke pleisterpraktijken die het kind tijdelijk geruststellen, maar op de lange termijn nutteloos worden.

Gebruik het Kindprofiel om te noteren welke motivatie bij het kind werkt.

Geheugencapaciteiten

- Kinderen met WS hebben een zeer goed verbaal kortetermijngeheugen, wat betekent dat ze heel goed zijn in het verbaal herhalen van wat je hebt gezegd (soms zonder te begrijpen wat je hebt gezegd).
- Ze hebben een goed geheugen voor gezichten en voor bepaalde feiten die betrekking hebben op hun favoriete onderwerpen.
- Ze hebben ook een goed geheugen voor muzikaliteit, waaronder muziek, ritme en ongebruikelijke woorden. Ze zullen vaak meerlettergrepige woorden onthouden, zinnen met alliteratie en rijm en die met onomatopée.

- Ze hebben echter vaak een slecht werkgeheugen, wat betekent dat ze het moeilijk vinden om informatie te manipuleren terwijl ze die informatie in gedachten houden. Visuele of concrete hulpmiddelen kunnen hen daarbij helpen.

Tips voor geheugencapaciteiten

1. Geef les in stukjes informatie. Leer het kind ook zelf informatie te chunken.
2. Zorg voor geheugensteuntjes bij het lesgeven (bijv. visuele afbeeldingen, verhaallijnen).
3. Koppel leren aan de muzikaliteit van het kind; leer een liedje dat het kind leuk vindt of leer een ritme (bijv. maaltafels).
4. Geef les aan de hand van de persoonlijke verhalen van anderen. Dit zal een beroep doen op de sterke emotionele intelligentie en gezelligheid van het kind.
5. Breng inhoud in verband met het leven en/of de omgeving van het kind. Nog beter als je het kunt relateren aan de speciale interesse van het kind.
6. Zorg ervoor dat het kind succes ervaart, zodat het een positief gevoel heeft bij de inhoud/vaardigheden die worden aangeleerd.
7. Bekijk de aangeleerde informatie meerdere keren zodat deze in het langetermijngeheugen wordt opgeslagen.
8. Prijs het kind wanneer het een metacognitieve vaardigheid gebruikt om materiaal te onthouden.

Motorische vaardigheden

- Kinderen met WS hebben meestal een slechte spierspanning, maar worden sterker naarmate ze ouder worden. Dit heeft aanvankelijk gevolgen voor de grove motoriek en manifesteert zich als problemen met vaardigheden als lopen, rennen, springen, huppelen en het gooien/vangen van voorwerpen. Dit heeft waarschijnlijk gevolgen voor sport en spel in de schoolcontext.
- Een slechte spierspanning heeft ook gevolgen voor de fijne motoriek zoals schrijven en dagelijkse vaardigheden (knopen of schoenveters vastmaken).
- Kinderen met WS hebben een grote kans op hypermobilititeit van gewrichten, wat betekent dat ze voortdurend gewrichtspijn kunnen ervaren. Dit kan van invloed zijn op hun slaapkwaliteit, hun leren (vanwege ongemak) en hun emotionele regulatie, wat waarschijnlijk zal leiden tot een slechte tolerantie.
- Veel kinderen hebben gewrichtscontracturen (wanneer een gewricht niet volledig gestrekt kan worden) en dit kan van invloed zijn op hun vermogen om bepaalde handelingen uit te voeren, zoals de handen gestrekt bij het lopen op een lijn/balk of het volledig strekken van de knieën.

- De hand-oogcoördinatie is vaak slecht en ze kunnen moeite hebben met vaardigheden als geld in een spaarpot doen, een brief in een brievenbus doen, voorwerpen rijgen of knopen vastmaken.
- Alle kinderen zullen deze taken echter met de tijd beter uitvoeren, op voorwaarde dat ze geruststelling, ondersteuning en veel oefening krijgen.

Advies van een ouder: wat werkte

Onze dochter worstelde echt met vingerspaties tussen woorden en gebruikte een houten lollystokje als hulpmiddel. Ze gebruikte het niet altijd om de ruimte fysiek te meten, als ze eenmaal aan de gang was, was het vaak genoeg om het stokje voor haar te hebben (Vader van een 17-jarig kind met WS).

[Ik heb sterkere vingers gekregen door] veel fysio en veel ergotherapie te doen en oefeningen te doen en veel daarvan te doen [maar] soms heb ik een handpauze nodig (8-jarig kind met WS).

Tips voor motorische en coördinatievaardigheden

1. Versterk spieren. Spieren worden sterker door gebruik. Gebruik hulpmiddelen zoals playdough of LEGO® om hun handkracht en grip op te bouwen.
2. Presenteer taken zoals het sorteren en laten passen van objecten en vormen. Dit zijn belangrijke vaardigheden om onder de knie te krijgen voordat het kind de basisbeginselen van lezen en schrijven kan leren. Zorg ervoor dat de taak interessant is voor het kind.
3. Zorg voor deelname aan sport en spel. Alleen omdat ze motorische problemen kunnen hebben, wil dat nog niet zeggen dat het kind niet aan deze activiteiten wil deelnemen. Kinderen met WS melden dit vaak als hun favoriete schoolactiviteiten. Zorg ervoor dat u ze opneemt in lichamelijke opvoeding en sportdagen.
4. Gebruik zoveel mogelijk muziek. Kinderen met WS genieten meer van beweging of oefeningen met muziek dan zonder muziek. Muziek spelen tijdens fysieke activiteiten kan een betere betrokkenheid bevorderen. Probeer muziek op te nemen in geschikte grove/fijne motorische oefeningen zoals balanceren, balspel, kralen rijgen enz. Klappen op muziek en bonzen op muziekinstrumenten kunnen ook worden gebruikt om de vroege perceptuele-motorische ontwikkeling aan te moedigen.
5. Betrek het kind bij dans om coördinatie en uithoudingsvermogen op te bouwen.

6. Moedig het kind aan om door elke stap van een taak te praten. Kinderen met WS hebben relatieve sterke punten in gesproken taal en auditief geheugen.

Veel kinderen met WS hebben baat bij het werken met Ergotherapeuten. Praat met een ergotherapeut over de beste middelen en interventies om hun motorische en coördinatieproblemen te ondersteunen.

Visueel-ruimtelijke vaardigheden

- Visueel-ruimtelijke kennis is een probleem voor kinderen met WS. Dit omvat ruimtelijk bewustzijn (ruimtelijke aandacht en ruimtelijk geheugen), navigatie en hand-oogcoördinatie.
- Moeilijkheden met visueel-ruimtelijke vaardigheden maken het een uitdaging om ruimtes en afstanden te beoordelen. Dit heeft gevolgen voor de mogelijkheid om een weg over te steken. Dit is duidelijk in een schoolomgeving waar de bezittingen en het bureau van het kind ongeorganiseerd lijken, waar ze te dicht bij of te ver van leeftijdsgenoten staan en waar ze tegen meubels aanbotsen of obstakels op hun pad niet kunnen ontwijken.
- Ruimtelijke bewustzijnsproblemen beïnvloeden hoe het kind materialen op een pagina ziet. Dit is duidelijk wanneer het kind een schriftelijke taak uitvoert. Ze kunnen moeite hebben om te weten waar ze moeten beginnen, onthouden om van links naar rechts te gaan, letters te plaatsen, woorden te scheiden en een geschikte marge over te laten.
- Het kopiëren van materiaal van het bord is waarschijnlijk ook een uitdaging. Elke keer zal het kind moeten zoeken waar het zich op het bord bevindt voor belangrijke informatie. Als ze naar hun exemplaar kijken, moeten ze zoeken waar ze moeten beginnen met schrijven en ook onthouden wat ze zojuist op het bord hebben gezien.
- Veel kinderen hebben moeite met dieptewaarneming. Dit kan het kind nerveus maken voor bewegende objecten en hoogtes. Ze kunnen ook terughoudend zijn om deel te nemen aan activiteiten zoals trappen op/afgaan, speeltoestellen gebruiken, lopen op oneffen oppervlakken en de weg oversteken.
- Ergotherapeuten kunnen het kind beoordelen en oefeningen aanbieden op het gebied van coördinatie, evenwicht, grove/fijne motoriek, en ze kunnen schoolpersoneel adviseren over oefeningen die op school met het kind kunnen worden uitgevoerd. Deze kunnen worden gebruikt als bewegingspauzes voor alle leerlingen en/of als opwarmingsactiviteiten in de gymles.
- Kinderen met WS kunnen ook zwakke visueel-ruimtelijke manipulatie- en constructievaardigheden hebben, die van invloed zijn op hun vermogen om taken uit te voeren, zoals het samenstellen van legpuzzels of apparaten met onderdelen, evenals tekenen. Desondanks geven veel kinderen met WS aan dat ze dol zijn op Lego® en ander constructiespeelgoed.

Tips voor visueel-ruimtelijke vaardigheden

1. Markeer stapranden duidelijk.
2. Leer expliciet het bewustzijn van het lichaam. Dit zou een bewustzijn van hun eigen lichaamsdelen en de positie van hun lichaam ten opzichte van anderen moeten omvatten om op de juiste manier in de klas of op het schoolplein in de rij te staan.
3. Zorg voor visuele hulpmiddelen (bijv. voetafdrukken, rode stippen, pijlen) langs het te volgen spoor, zodat het kind weet dat het op de goede weg is.
4. Creëer emotionele verbanden voor het kind langs het te navigeren spoor dat kan worden gekoppeld aan de speciale interesse of het object van het kind. Hiervan kan een sociaal verhaal worden gemaakt om het kind te helpen de route te onthouden.
5. Geef aanknopingspunten voor schrijfoopdrachten en maak op papier duidelijk waar het kind moet beginnen of stoppen met schrijven.

Academische ontwikkeling

Sterke punten

Er zijn verschillende sterke punten die consequent in verband worden gebracht met WS. De meest voorkomende zijn:

- Auditief geheugen
- Gezelligheid en vriendelijkheid
- Muzikaliteit
- Expressieve (gesproken) taal
- Geheugen voor gezichten

Het is belangrijk om te profiteren van de sterke punten van leerlingen met WS. Houd er echter rekening mee dat er aanzienlijke individuele verschillen zijn tussen personen met WS. Ze zullen deze sterke punten in verschillende mate hebben.

Tips voor het gebruiken van de sterke punten van het kind

1. Gebruik de superieure verbale vaardigheden van het kind bij het lesgeven, bijvoorbeeld door ze bij een bepaalde taak of oefening aan het praten te krijgen.
2. Profiteer van de waarschijnlijke aanleg van het kind voor muziek. Geef les door middel van muziek, liedjes, rijmpjes en dans om het leerproces te versnellen.
3. Gebruik de geheugenvaardigheden van het kind (voor gezichten, specifieke feiten, gebeurtenissen uit het verleden) om nieuwe inhoud/vaardigheden te onthouden.
4. Gebruik de speciale interesses van het kind om nieuwe inhoud/vaardigheden aan te leren. Door deze op te nemen in lesmateriaal voor lezen, schrijven en waarnemingsoefeningen zal de interesse en motivatie van het kind om te werken toenemen.
5. Introduceer buddysystemen of regelmatig groepswork om ervoor te zorgen dat het kind plezier heeft in het werk. Dankzij hun gezelligheid en vriendelijkheid zullen kinderen met WS geïnteresseerd en zeer bedreven zijn in het werken in groepen of paren.

Effectief lesgeven aan kinderen met WS

- Het uiteindelijke doel van lesgeven moet zijn om kinderen vaardigheden aan te leren die op de lange termijn nuttig zijn en die hen zullen helpen een goede kwaliteit van leven te bereiken met een zekere mate van onafhankelijkheid.
- Het is belangrijk om hoge verwachtingen van het kind te hebben, maar tegelijkertijd passend bij hun ontwikkelingsstadium en leerprofiel.

- Kinderen met WS hebben vaak bepaalde (soms obsessieve) interesses. Dit kan gaan over auto's, stickers, musicals, etc. Het is belangrijk om in te spelen op de belangen van het individuele kind. Dit zal hun betrokkenheid en aandacht vergroten, aangezien mensen met WS hier vaak moeite mee hebben.
- Kinderen met WS hebben vaak moeite met het plannen en uitvoeren van acties. Men denkt dat dit te wijten is aan problemen in de connectiviteit van de hersenen, met name de processen die betrokken zijn bij het vertalen van sensorische input in acties (sensorisch-motorische vertaling). Als zodanig weten ze misschien niet waar ze een bepaalde taak moeten beginnen of hoe ze deze in kleinere stappen moeten opsplitsen.
- Ze hebben ook meer tijd nodig om informatie te verwerken en dus langer om vragen te beantwoorden.
- Wat de aandacht betreft, vinden kinderen met WS het moeilijk om bepaalde reacties te onderdrukken en kunnen ze gewoon een reactie eruit flappen of vinden ze het moeilijk om op hun beurt te wachten.
- Het kind heeft waarschijnlijk een ontwikkelingsachterstand. Zorg er daarom altijd voor dat u het onderwijs afstemt op hun ontwikkelingsstadium (ze kunnen in een jonger stadium zijn), niet alleen om een taak gemakkelijker te maken. Het moet ontwikkelingsgericht zijn voor het kind. Dit betreft zowel de inhoud als de vaardigheden. Het tempo van het lesgeven moet mogelijk ook worden aangepast om ervoor te zorgen dat het kind voldoende tijd heeft om nieuwe informatie te verwerken.
- De sleutel bij het lesgeven aan een kind met WS is evalueren of ze het materiaal of het concept dat ze hebben geleerd echt hebben begrepen. Dit komt omdat hun ware niveau van begrip kan worden gemaskeerd door hun uitstekende verbale vaardigheden en geheugen voor gebeurtenissen.
- Kinderen met WS hebben ook vaak moeite met het overbrengen van kennis naar verschillende contexten. Daarom is het belangrijk om ervoor te zorgen dat het kind het nieuwe geleerde in verschillende scenario's kan toepassen. Dit kan worden gedaan door herhaling en het gebruik van meerdere voorbeelden (bijvoorbeeld het leren van optellen met blokjes, appels, auto's en snoepjes als voorbeelden in plaats van slechts één item).
- Stel geen suggestieve vragen tijdens het lesgeven, aangezien het kind een juist antwoord kan geven zonder te begrijpen waarom het juist is.
- Lof en positieve bekrachtiging zijn bijzonder effectief in het motiveren van leerlingen met WS. Lof verhoogt ook het zelfvertrouwen van het kind en maakt het zich bewuster van zijn eigen sterke punten.
- Het kan nuttig zijn om 1 op 1 les te geven aan het kind als de klas te snel gaat en het kind het aangeleerde concept nog niet heeft begrepen. Houd er echter rekening mee dat het kind soms terughoudend is om in een ander tempo te gaan dan zijn leeftijdsgenoten uit angst om iets te missen of zich anders te voelen. In dergelijke gevallen is het belangrijk om een balans te vinden tussen onderwijs op

maat en klassikaal onderwijs. Het is van vitaal belang dat het kind begrijpt waarom sommige taken anders zijn gemaakt.

Advies van ouders en leerkrachten: verwachtingen beheren

“

Behandel ze als individu en leer ze als kind zo goed mogelijk kennen. Leer wat ze wel en niet leuk vinden, de dingen die ze lastig vinden, de dingen die ze gemakkelijk vinden. Het gaat erom het kind van binnen en van buiten te leren kennen en te doen wat het beste voor hem/haar is (Leraar).

”

“

Heb hoge verwachtingen! het zijn kleine aapjes en ze kunnen best veel bereiken als je hoge verwachtingen hebt (Ouder).

”

“

Wees realistisch over de verwachtingen van wat uw kind wel of niet kan bereiken - als u ze te hard pusht, maakt u ze tot mislukking (leraar).

”

Advies van leerkrachten: wat werkte

“

Ik heb gemerkt dat overleren en voorleren twee van de nuttigste dingen waren in het lesgeven. Als ik iets keer op keer doorneem, blijft een deel ervan uiteindelijk hangen, terwijl hij door voorleren kan worden opgenomen in klasdiscussies. Door hem zelf iets te laten presenteren, werd hij ook echt betrokken en geïnteresseerd. Hij gaf ooit een presentatie over dinosaurussen (zijn favoriete onderwerp) en het was absoluut geweldig omdat hij er zoveel over wist, en alle andere kinderen luisterden zo goed! (Leerkracht van 8-jarige jongen).

”

Tips voor effectief lesgeven

1. Werk altijd met de ontwikkelingsleeftijd van het kind. Houd rekening met het contrast tussen de ontwikkelingsleeftijd van het kind en de chronologische leeftijd.
2. Geef ze taken die haalbaar zijn voor hun cognitieve vermogen, concentratieniveau en interesse. Kinderen met WS kunnen terughoudend zijn om deel te nemen aan activiteiten waarvan ze vrezen dat ze zullen falen.

3. Maak tijd vrij voor 1:1 les op maat in een rustige omgeving, weg van afleiding. Dit kan in een hoek van het klaslokaal zijn waar het kind een tafel naar de muur heeft gericht voor deze korte individuele instructietijden.
4. Wees duidelijk met verwachtingen en houd je eraan. Kinderen met WS kunnen boos worden als je je niet aan je woorden houdt en consistentie is de sleutel.
5. Wees realistisch met de verwachtingen van wat het kind kan bereiken. Als je ze te veel pusht, maak je ze klaar voor mislukking. Het is belangrijk om verwachtingen voor het kind te hebben om het te stimuleren om te slagen en te presteren. Toch is het ook belangrijk om een balans te vinden en deze verwachtingen in lijn te houden met beperkingen zoals hun uithoudingsvermogen, ontwikkelingsleeftijd, aandachtsspanne enz.
6. Splits de concepten aanzienlijk op. Verdeel het geleerde in stukken en werk naar elk stuk toe.
7. Houd er rekening mee dat leren in WS niet altijd een lineaire progressie is, maar dat de voortgangslijn 'schets' is (gaat op en neer met overwinningen en nadelen).
8. Herhaling is de sleutel bij het lesgeven aan een kind met WS, en soms moet je teruggaan om hetzelfde concept/de basisprincipes opnieuw te onderwijzen.
9. Noteer onder het individuele profiel de "tegenstrijdigheden" van het kind (ze zijn bijvoorbeeld goed in X, maar worstelen met Y). Gebruik deze aantekeningen om uw lesplanning voor het kind te begeleiden.
10. Mogelijk moet u het concept expliciet in verschillende contexten onderwijzen. Soms krijgt u de indruk dat het kind een concept op het ene gebied begrijpt, maar dat dit begrip niet op andere gebieden wordt overgedragen.

Wiskunde

- Voor de meeste mensen met WS ontwikkelen wiskundige vaardigheden zich in overeenstemming met hun algemene cognitieve vaardigheden. Hoewel individuen met WS over het algemeen goede tel- en subitiseringsvaardigheden hebben (het vermogen om snel de hoeveelheid dingen in één oogopslag te meten), is hun begrip van getallen en hoe deze zich tot elkaar verhouden vaak slecht, wat van invloed is op hun wiskundige ontwikkeling en vermogen om omgaan met geld.
- De onderliggende oorzaak van wiskundige problemen is onduidelijk, maar een slecht werkgeheugen, visueel-ruimtelijke en schattingsvaardigheden zullen waarschijnlijk van invloed zijn op wiskundige resultaten.
- Personen met WS hebben baat bij activiteiten die hen in staat stellen te begrijpen hoe getallen zich tot elkaar verhouden en wat getallen betekenen (werken aan getallenlijnen, slang- en ladderspellen, Numicon, enz.).
- Veel kinderen met WS hebben moeite met het schrijven van de getallen en hebben problemen met het uitlijnen van de getallen bij het optellen of aftrekken. Als u het kind het proces/de antwoorden op een Leerassistent laat dicteren,

bespaart u kostbare tijd en blijft u gefocust op wiskundige processen in plaats van op handschrift en ruimtelijk inzicht.

- Veel kinderen met WS begrijpen de operatoren (+, -, x, enz.) niet en kunnen optellen verwarren met vermenigvuldigen enz. Frequentie herhaling is de sleutel.
- Wiskunde is een levensvaardigheid. Dus zelfs als het kind achterloopt op zijn leeftijdsgenoten, moeten ze nog steeds toegang hebben tot het volledige wiskundecurriculum. Daarom is differentiatie op basis van de ontwikkelingsfase van het kind vereist en kan materiaal uit een lagere leerjaar nuttig zijn.
- Het leren klokkijken is een ander probleemgebied. Een digitaal horloge kan helpen. Daarnaast is het belangrijk om de tijd op de horloge/klok te koppelen aan routinematige activiteiten die op vaste tijden plaatsvinden (lunch/speel/thuistijd). Sommige kinderen worstelen ook met het gevoel van een horloge om hun pols vanwege sensorische problemen. Het hebben van een klok aan de muur geeft gemakkelijk toegang tot de tijd.

Tips voor wiskunde

1. Gebruik concrete materialen (staven, blokken, visuele getallenlijnen) en werk met veel herhalingen.
2. Veel bronnen die worden aanbevolen voor ontwikkelingsdyscalculie zijn ook nuttig voor leerlingen met WS.
3. Houd rekening met de interesses van het kind bij het lesgeven in wiskunde (bijv. wanneer u een kind leert sorteren dat dol is op dinosaurussen, kunt u het dinosaurusspeelgoed in volgorde van grootte laten sorteren).
4. Werk aan begrip van hoe getallen zich tot elkaar verhouden. Numicon is door ouders geprezen als een effectieve manier om wiskunde te leren aan kinderen met WS.
5. Leer de waarde van geld. Dit is belangrijk voor onafhankelijkheid en daarom wordt het gebruik van echt geld (in plaats van tokens of afbeeldingen) aanbevolen.
6. Gebruik ruitjespapier om ervoor te zorgen dat de sommen correct worden uitgelijnd.

Advies van een ouder: wat werkte

“Mijn 9-jarige zoon] is heel goed in gewend zijn aan routines. Hij vindt het leuk om elke dag zijn vitaminesnoepjes te krijgen, en om zijn vitaminesnoepjes te krijgen, [laat ik hem] de 'som van de dag' doen. Als hij komt ontbijten, staat de som van de dag in magnetische cijfers op de koelkast. De som van de dag kan een tafel van 5 zijn, een volledige gemeenschappelijke aftrekking ... maar hij doet elke dag de som van de dag! Dat zijn nogal wat sommen, en hij wordt best goed in wiskunde van een som die elke ochtend op de koelkast ligt (Ouder van een 9-jarige jongen met WS).”

Lezen

- Zoals bij veel vaardigheden, is het leesvermogen bij personen met WS variabel. Tegen de tijd dat ze jongvolwassenen of volwassenen zijn, bereikt ongeveer 30% van de personen met WS een functioneel leesniveau (het niveau dat nodig is om deel te nemen en zelfstandig te functioneren binnen de gemeenschap).
- Het leerprofiel van leerlingen met WS en de bijbehorende sterke punten zijn zeer nuttig bij het leren lezen. Door hun sterke muzikale intelligentie zijn ze bedreven in het horen en herhalen van specifieke geluiden (gerelateerd aan klanken/fonologisch bewustzijn). Ze zijn waarschijnlijk geïnteresseerd in de klanken van woorden en willen dus graag nieuwe woorden leren.
- Leerlingen met WS hebben de neiging om moeite te hebben om over te stappen van het leren van de eerste letterklanken naar het samenvoegen van meerdere letterklanken. Het is onduidelijk of dit wordt veroorzaakt door problemen in de fonologische (geluids)verwerking, of door het gebrek aan voldoende herhaling en oefening. Probeer niet te snel te schakelen bij het overstappen van het ene concept naar het andere, en overweeg differentiërende lessen voor het kind. Een multi-zintuiglijke benadering bij het bevorderen van fonologisch bewustzijn (bijv. het gebruik van liedjes en praktische activiteiten) kan bijzonder gunstig zijn voor leerlingen met WS. Hoewel een fonologische benadering wordt aanbevolen voor kinderen met een normale ontwikkeling, kan het nodig zijn om deze aan te vullen met een benadering met hele woorden voor een kind met WS dat geen vooruitgang boekt met lezen. Een combinatie van een hele woordbenadering en een fonologische benadering wordt aanbevolen.
- Het is nog steeds belangrijk om door te zetten en geduld te hebben met het kind bij het leren lezen, vooral als het een verstandelijke beperking heeft. Dit betekent werken op hun ontwikkelingsleeftijd en niet op hun chronologische leeftijd. Het aanleren van lezen moet een stapsgewijs proces zijn, ongeacht de leeftijd van het kind.

- Als het leesmateriaal te geavanceerd is voor de ontwikkelingsfase van het kind, kunnen ze overweldigd en gefrustreerd raken, wat hun motivatie en zelfvertrouwen aantast. Overweeg in plaats daarvan indien nodig leesmateriaal van lagere jaargroepen te gebruiken.
- Wanneer het kind een bepaald leesboek uit heeft, kan het het beste naar een parallel boek op hetzelfde leesniveau gaan in plaats van naar een moeilijker niveau te gaan. Dit lijkt misschien een beetje ontmoedigend voor ouders, maar het zorgt ervoor dat het kind de leesvaardigheid kan generaliseren en zelfvertrouwen kan opbouwen.
- Er is meestal een kloof tussen de leesleeftijd van het kind en de begrijpend leeftijd, waarbij de begrijpende leeftijd lager is. Leerkrachten moeten de begripsleeftijd van het kind gebruiken om te bepalen welk leesmateriaal geschikt is voor de leerling.
- Zelfs wanneer kinderen met WS vlotte lezers worden, begrijpen ze vaak niet wat ze hebben gelezen. Focus daarom in alle stadia van het leren lezen op begrijpend lezen.

Tips voor het lezen

1. Gebruik leesmateriaal dat verband houdt met de favoriete onderwerpen of interesses van het kind, aangezien dit motiverend werkt.
2. Kies leesmateriaal of boeken met een paar simpele plaatjes of schetstekeningen die niet te gedetailleerd zijn of te veel kleuren hebben (zoals vaak het geval is bij beginnend lezen van boeken). Dit zal helpen om de afleidbaarheid geassocieerd met WS te verminderen.
3. Gebruik een multi-zintuiglijke benadering om klanken en fonologisch bewustzijn aan te leren.
4. Zorg ervoor dat het kind lang genoeg naar elke letter van een woord kijkt. Door hun "kleverige fixatie" hebben leerlingen met WS problemen om zich los te maken van een doel of hun blik van het ene doel naar het volgende te verplaatsen (bijvoorbeeld van de ene letter naar de volgende, of van het bord naar het werkblad dat voor hen ligt). Ze kijken ook vaak liever naar gezichten (daarom zijn ze zo afgestemd op de emoties van anderen!), dus zorg ervoor dat ze naar het woord kijken in plaats van alleen naar je gezicht. Het zal helpen om hen en hun blik regelmatig naar het gewenste doel te sturen (bijvoorbeeld het werkblad voor hen) en weg van uw gezicht.
5. Benadruk een gemengde benadering: een fonetische benadering stelt kinderen in staat voort te bouwen op hun sterke auditieve vaardigheden en een benadering met hele woorden stelt hen in staat om sneller te lezen en fonetisch onregelmatige woorden te lezen.

6. Stel kinderen met WS vragen tijdens het lezen van de tekst om begrijpend lezen te verbeteren. Vraag hen om hun antwoorden te motiveren, zodat u weet dat ze niet raden.

Schrijven

- Het proces van schrijven en leren schrijven omvat alle eerder genoemde perceptuele en motorische problemen. Kinderen met WS kunnen schrijven moeilijk vinden vanwege de zwakke spieren in hun vingers, handen en polsen, evenals oog-handcoördinatieproblemen. Deze kunnen echter worden versterkt door oefening. Ouders kunnen een goed startpunt zijn. Het advies en de ondersteuning van een ergotherapeut is ook van onschatbare waarde.
- Door visueel-ruimtelijke problemen hebben kinderen met WS moeite met lettervorming en spatiëring. Ze plaatsen letters misschien niet in de juiste volgorde of weten hoe ze ze moeten koppelen. Oefenen met het overschrijven over een al geschreven tekst, stippen plaatsen waar elke letter/woord moet beginnen en het gebruik van gelinieerd papier helpen. Het laten van een lege regel tussen elke regel kan de correctie van hun werk gemakkelijker maken.
- Zoals de meeste kinderen houden kinderen met WS ervan om op computers te werken. Omdat schrijven met een pen erg arbeidsintensief en traag is, hebben kinderen met WS baat bij het gebruik van de computer om vrij te schrijven. Spraakherkenningssoftware kan hen helpen met vrij schrijven, omdat ze kunnen zien hoe hun verhalen op papier kunnen worden omgezet, vooral omdat ze geweldige verhalenvertellers zijn. Ze moeten echter leren hoe ze spraakherkenningssoftware moeten gebruiken en hebben veel oefening nodig om het zelfstandig te gebruiken.
- Kinderen met WS moeten in hun ontwikkelingsstadium leren schrijven. Dit betekent dat wanneer hun leeftijdsgenoten overgaan op cursief schrijven, ze misschien nog niet klaar zijn. Veel kinderen met WS worstelen met lettervorming als gevolg van visueel-ruimtelijke problemen en moeten pas overgaan op cursief schrijven als er bewijs is dat ze er klaar voor zijn.
- Hieronder staan enkele voorbeelden van hoe kinderen met WS specifieke schrijftaken kopiëren:

VOORBEELD**KOPIE DOOR EEN KIND MET WS**

		(SAM, 11 JAAR)
		(CHARLIE, 15 JAAR)
		(SALOME, 12 JAAR)

Tips voor het schrijven

1. Moedig het kind aan om een verzwaarde pen te gebruiken. Dit kan het kind helpen om beter te schrijven, omdat het minder kracht hoeft te zetten om de pen naar beneden te drukken. Advies van een ergotherapeut wordt echter aanbevolen voordat u dergelijke bronnen gebruikt.
2. Overweeg enkele aspecten van het werk dat mondeling met het kind kan worden gedaan, aangezien de fysieke taak van het schrijven erg vermoeiend kan zijn voor kinderen met WS.
3. Gebruik gelinieerde werkbladen met een punt om aan te geven waar een letter of woord moet beginnen. Gebruik geen punten voor het volledige woord, aangezien het kind waarschijnlijk het patroon van de letter/het woord niet kan zien. Als het kind niet zelfstandig kan schrijven, schrijft u de letter/het woord/de zin in de kopie van het kind en laat u deze overtekenen met een markeerstift.
4. Zorg ervoor dat er voldoende contrast is tussen de kleur van het werkblad en de kleur van de inkt (bijv. wit werkblad en zwarte inkt), aangezien personen met WS een gebrek aan contrast moeilijk kunnen vinden.
5. Sta het gebruik van computers toe voor vrij schrijven en zelfs spraakherkenningssoftware om woorden op papier over te brengen, aangezien kinderen met WS vaak geweldige verhalenvertellers zijn.

Activiteit: Stop en overweeg

1. Sta stil bij alle processen die eigenlijk bij het schrijven komen kijken; je moet recht op de stoel kunnen zitten en dat vereist balans. Je moet ook een schrijfgerei correct kunnen vastpakken met voldoende kracht om de letters te schrijven. Bij het overschrijven van woorden van een whiteboard heb je een goed

werkgeheugen nodig. Je hebt ook goede visueel-ruimtelijke vaardigheden nodig om te weten waar je de letters op het papier moet zetten en hoe je ze moet vormen. Dan heb je ook een goede fijne motoriek en oog-handcoördinatie nodig om de letters te vormen. Als je je realiseert dat veel leerlingen met WS problemen zullen hebben met de genoemde vaardigheden, zie je misschien hoe frustrerend schrijven voor hen kan zijn, en zie je misschien de noodzaak om wat geduldiger en bemoedigend te zijn dan normaal.

2. Trek een paar skihandschoenen of wanten aan en probeer een zin te schrijven met papier en pen. Je zult merken dat schrijven veel moeilijker is! Deze oefening bootst de motorische problemen na die kinderen met WS ervaren bij het schrijven (vooral potloodgreep).

Angst

- Veel kinderen en volwassenen met WS worstelen met angst. Ze kunnen overbezorgd zijn en gemakkelijk van streek raken door kritiek en frustratie.
- Hun angst kan worden opgevat als zorgen en anticipatie over bepaalde gebeurtenissen of onbekende situaties, of deze nu moeten gebeuren of worden ingebeeld of waargenomen (bijvoorbeeld een klassentoets, een medeklasgenoot of zichzelf berispt voor slecht gedrag, schoolbellen, handendrogers) .
- Deze overbezorgdheid kan ook betekenen dat ze vaak aandacht vragen en geruststelling zoeken bij leraren en andere volwassenen (veelgestelde vragen stellen, gesprekken beginnen om zichzelf af te leiden of complimenten geven). Ze kunnen vaker naar het toilet gaan of gaan schommelen om zichzelf te kalmeren.

Veelvoorkomende symptomen van angst

- Klachten van maagpijn of ongemak
- Paniekaanvallen 's nachts
- Frequentie verzoeken om het toilet
- Herhaalde vragen stellen of steeds weer over een situatie praten
- Schommelen, neuriën, wrijven van de dijen, huidplukken of handenwringen
- Vertraagde verwerking
- In vecht-, vlucht- of bevriesmodus gaan
- Individuele reacties op angst kunnen variëren. Noteer de manier waarop het individuele kind angst uitdrukt en meld dit in het sjabloon **Kindprofiel** aan het einde van de richtlijnen. Dit moet worden gedeeld met iedereen die met het kind werkt. U kunt het **Dagelijks leerdagboek** ook gebruiken om dagelijkse veranderingen in emoties en momenten van angst gedurende de week te noteren en hoe deze werden overwonnen.

Tips voor angst

1. Verwar hun constante opgewektheid niet met het ontbreken van enige angst. De angst van het kind kan soms onopgemerkt blijven vanwege hun vriendelijke karakter.
2. Zorg ervoor dat het kind weet wat het kan verwachten. Omdat angst vaak anticiperend is, kan het zijn dat ze weten wat ze kunnen verwachten hun angst kunnen verminderen. Het is daarom nuttig om de verwachtingen duidelijk aan het kind te communiceren (bijvoorbeeld hoe laat begint en eindigt de les; u kunt hiervoor visuele roosters gebruiken).
3. Bied begrip en geruststelling.

4. Vermijd het verheffen van je stem of boos worden op het kind of de rest van de klas, dit zal hun angst waarschijnlijk vergroten.
5. Bied het kind de mogelijkheid om gedurende de dag regelmatig te bewegen en zintuiglijke pauzes te nemen. Dit zal helpen om rusteloosheid en angst te verminderen.
6. Ga met het kind in gesprek over triggers (bijv. waar heeft het het meeste last van? Waar is het bang voor?) en bedenk manieren om de blootstelling aan dergelijke triggers te verminderen. (bijv. als het het geluid is van mensen die langs de gang lopen, pas dan hun zitplaats zo aan dat ze ver van de gang zitten).
7. Vermijd gedwongen blootstelling aan triggers, aangezien dit niet efficiënt is voor kinderen met WS, b.v. een liedje waardoor ze zich in de kindertijd verdrietig/angstig voelen, kan hen tot in de volwassenheid verdrietig/angstig blijven maken. Probeer ze niet te dwingen ernaar te luisteren totdat ze het verdriet of de angst 'over' zijn.
8. Overweeg om handdrogers uit te schakelen en in plaats daarvan handdoeken/papieren handdoeken te gebruiken.
9. Gebruik grafieken om kinderen te helpen hun emotionele toestand en bronnen van angst gedurende de dag te identificeren. Deze grafieken zouden idealiter indicatoren van emoties moeten hebben, zoals smileygezichten (verdrietig, neutraal, blij, boos) waarnaar kinderen dan kunnen wijzen om hun huidige gevoelens te uiten (onthoud dat kinderen met WS vaak problemen hebben met het uiten van hun emoties).

Advies van ouders en leerkrachten: wat werkte

De avond voor de terugkeer naar school ging ik zitten met [mijn zoon]. Hij begon 7-10 dagen eerder al angstsymptomen te vertonen (ernstige reflux, vragen, fladderen, etc.). Ik liet hem alles vertellen waar hij zich zorgen over maakte, en we schreven twee kanten van een A4-pagina, en we behandelden het voor zijn nieuwe leerkracht voor bijzondere noden. Die ochtend overhandigde ik het en ze nam de hele dag om al zijn zorgen weg te nemen. [Ze] leidde hem door het nieuwe klaslokaal, waar de alarmen waren enz. Ze overliep met hem de nieuwe routines op een kalme, stille plek en zorgde ervoor dat hij het volledig begreep en er een miljoen vragen over kon stellen. Hij kwam die dag naar buiten als een getransformeerd kind, helemaal kalm en weer oké met school. Die initiële tijdsinvestering was het zo waard. (Ouder van 9-jarige jongen)

Zintuiglijke behoeften

Geluid

- Veel personen met WS (ongeveer 84% van de kinderen met WS) hebben 'hyperacusis'. Dit is een overgevoeligheid voor geluiden, waaronder plotselinge harde geluiden zoals donder, exploderende ballonnen, klappende handen en in sommige gevallen zelfs de stemmen van mensen of gelach. De geluiden kunnen verontrustend zijn voor het kind, en ze kunnen vooral van streek raken in drukke, lawaaijige klaslokalen. Dit kan ertoe leiden dat bepaalde situaties worden vermeden.
- De reden voor hyperacusis is niet bekend. Het is echter waarschijnlijk gerelateerd aan de lagere drempel voor geluiden bij personen met WS in vergelijking met de typische populatie. De geluiden kunnen opzienbarend of zelfs pijnlijk zijn voor de oren.
- Wanneer kinderen overstuur of angstig zijn voor een geluid, zijn ze niet in staat om te leren of zich te concentreren of zelfs maar naar instructies te luisteren.

Tips voor hyperacusis/gevoeligheid voor geluiden

1. Geef geruststelling met een duidelijke en eenvoudige uitleg over de bron van het geluid.
2. Geef waar mogelijk een waarschuwing vlak voor voorspelbare geluiden (bijvoorbeeld schoolbel, brandoefeningen of klappen).
3. Geef het kind enige controle over de geluiden die ongemak veroorzaken (vraag hen bijvoorbeeld om de wekker aan te zetten of aan te bellen). Hun reacties zullen vaak afnemen als het kind enige controle over dat geluid kan uitoefenen.
4. Vertel het kind dat het de kamer op elk moment een paar minuten kan verlaten als het wordt blootgesteld aan een verontrustend geluid. Dit zal het kind waarschijnlijk geruststellen.
5. Ga in op herhaalde, zachte blootstelling aan het geluid, omdat dit het kind kan helpen eraan te wennen. Dit moet heel langzaam en geleidelijk gebeuren, b.v. neem een geluid op dat het kind hinderlijk vindt en moedig het aan om het eerst rustig af te spelen en vervolgens het volume geleidelijk op te voeren.
6. Overweeg het gebruik van gehoorbeschermers als dit het kind in staat stelt deel te nemen aan en deel te nemen aan schoolactiviteiten die anders verontrustend voor het kind zouden kunnen zijn.

Andere zintuiglijke behoeften

Het gehoor is niet het enige zintuig dat problemen kan veroorzaken bij een kind met WS. Andere zintuigen kunnen ook op de een of andere manier worden beïnvloed: zicht, geur, aanraking, smaak, evenwicht, beweging en lichaamsregulatie. In het boek "WiSHES" van Fionnuala Tynan vindt u een uitgebreide gids voor inclusieve praktijk waarin al deze zintuigen en gerelateerde problemen voor kinderen met WS in aanmerking worden genomen. Hieronder vindt u een korte lijst met tips voor deze zintuiglijke behoeften.

Bovendien heeft recent onderzoek (Powell & Van Herwegen, ingediend) aangetoond dat sensorische behoeften veranderen in de loop van de ontwikkeling, dus kinderen moeten jaarlijks worden beoordeeld door een ergotherapeut.

Tips voor andere zintuiglijke behoeften

1. Spreek eerst met een ergotherapeut voor een grondige zintuiglijke beoordeling van het kind (zij kunnen u vertellen welke van de onderstaande interventies of hulpmiddelen het meest en het minst gunstig zijn voor het kind).
2. Gebruik indien nodig een sensorische ruimte. Het hebben van een sensorische ruimte kan gunstig zijn voor leerlingen met sensorische integratieproblemen, omdat ze leerlingen een plek bieden om hun frustraties en spanning los te laten die voortkomen uit een lawaai, helder en druk klaslokaal.
3. Introduceer "sensorische pauzes", waar het kind een pauze kan nemen om te ontstressen met behulp van een verscheidenheid aan sensorisch speelgoed of hulpmiddelen die worden aanbevolen door een ergotherapeut.
4. Gebruik een verscheidenheid aan sensorische hulpmiddelen, b.v. gymbal, stepboard, pedaalfiets, verzwaarde potloden, schrijfhelling of wiebelvoetbord. Er is echter eerst een grondige sensorische beoordeling van een ergotherapeut nodig voordat u deze probeert.

Activiteit: Stop en overweeg

Nu je hebt gelezen over de zintuiglijke problemen die kinderen met WS ervaren, kun je de volgende oefeningen proberen om jezelf in hun schoenen te verplaatsen.

1. Neem een les op in je klaslokaal of lunchtijd in de hal op je telefoon of opnameapparaat en luister ernaar tijdens je pauze. Let op de volumenniveaus of storende geluiden die u hoort. Hoe denkt u dat dit van invloed kan zijn op een kind met WS dat gevoeliger is voor geluiden?
2. Loop naar je klaslokaal en probeer je voor te stellen hoe dit zou voelen voor een kind met WS met evenwichtsproblemen.

Sociale relaties en ontwikkeling

- Een grote mate van gezelligheid is een van de karakteristieke kenmerken van WS, wat betekent dat ze het leuk vinden om gesprekken aan te gaan en nieuwe mensen te ontmoeten.
- Hoewel kinderen met WS waarschijnlijk populair zijn bij hun leeftijdsgenoten, vinden ze het moeilijk om vrienden van hun eigen leeftijd te maken en zoeken ze vaak het gezelschap op van oudere kinderen of volwassenen.
- Kinderen met WS zijn enthousiast om te behagen en aanhankelijk en kunnen volwassen vreemden op een overdreven vriendelijke en te vertrouwde manier benaderen, vaak met hen meegaand.
- Door hun vertrouwensgedrag kunnen kinderen met WS misbruikt worden en zijn daarom sociaal kwetsbaar.
- Ze hebben vaak een slecht begrip van grenzen of verschillende soorten vriendschap.
- In sommige gevallen kan het gebrek aan sociale remmingen of sociale naïviteit van het kind ertoe leiden dat ze verhalen vertellen of dingen zeggen die andere mensen in verlegenheid brengen en van streek maken. Mensen moeten bewust worden gemaakt van het feit dat dergelijk gedrag zelden opzettelijk of kwaadaardig is, en dat het kind met WS zich niet altijd bewust is van de sociale implicaties van hun uitingen.
- Kinderen met WS hebben vaak de neiging om door andere kinderen en volwassenen te worden verwend of te veel verwend, wat hun algehele ontwikkeling niet ondersteunt.
- Kinderen met WS zijn erg gevoelig voor kritiek. Ze rapporteren ook vaker gepest te worden dan hun leeftijdsgenoten.
- Sommige kinderen met WS kunnen gefixeerd raken op een leeftijdsgenoot, wat een positieve of negatieve fixatie kan zijn. Het kind heeft mogelijk 1-op-1-ondersteuning nodig om de impact van zijn gedrag op zijn leeftijdsgenoot te begrijpen en strategieën te krijgen om de fixatie te verminderen.
- Maar het feit dat ze graag een plezier doen en van volwassen gezelschap houden, maakt ze vaak een genot om les te geven.

Buddy-systemen

Om de hierboven beschreven redenen kunnen kinderen met WS veel baat hebben bij het gebruik van 'buddy-systemen' waarbij het kind wordt gekoppeld aan een leeftijdsgenoot. Dit kan worden uitgevoerd als een specifieke taak (bijv. een kind wordt gekozen om samen met het kind met WS een klastaak te voltooien), of als een wekelijkse gebeurtenis (bijv. één kind, bij voorkeur van dezelfde leeftijd of van een paar jaargroepen hierboven, is bedoeld om het kind met WS te helpen integreren in

de school en in de klas. Dit kan betekenen dat ze het kind moeten opnemen tijdens de speeltijd en 'uitkijken' tijdens de schooldag).

Advies van leerkrachten: wat werkte

Mijn student worstelde met om beurt aan bod komen en het starten van gesprekken, waar sociale verhalen niet zo veel hielpen. Het introduceren van Lego-therapie bij andere kinderen werkte heel goed, omdat hij moest leren om beurten te wisselen en zijn acties aan anderen te communiceren. Dat was een overwinning! Dat raad ik aan! (Leraar van 9-jarig kind met WS).

Tips voor sociale relaties en ontwikkeling

1. Modelleer elke nieuwe vaardigheid of nieuw gedrag dat u het kind wilt leren, prijs het kind voor het gebruik ervan en herinner het kind aan de keren dat het de vaardigheid met succes heeft gebruikt. Dit zal waarschijnlijk de meest positieve resultaten opleveren.
2. Prijs het kind voor het geduldig wachten op zijn beurt. Moedig ze aan om tijdens het wachten een liedje te zingen/neuriën. Wachten is extreem moeilijk voor elk kind.
3. Geef het kind niet te veel toe of 'baby' het niet. Behandel ze op een leeftijdsgebonden manier, maar wees ook tolerant en geduldig ten opzichte van onvoorspelbaar gedrag.
4. Betrek het kind met WS tijdens de pauze in spelletjes met leeftijdsgenoten, en moedig ook andere kinderen aan om het kind in hun spel te betrekken.

5. Introduceer buddy-systemen zodat verschillende leerlingen het kind met WS kunnen ondersteunen in de klas en tijdens het spelen. Soms kunnen games te snel gaan of te luid zijn voor een kind met WS en dit kan voorkomen dat ze worden opgenomen.
6. Houd rekening met de behoeften, interesses en capaciteiten van het kind bij het plannen van activiteiten en spelletjes tijdens de pauze (bv. voetbal is misschien niet altijd geschikt voor kinderen met WS vanwege sensomotorische problemen, terwijl anderen dol zijn op voetbal!).
7. Probeer het kind zover te krijgen dat het contact maakt met leeftijdsgenoten van dezelfde leeftijd als ze de gewoonte hebben om alleen met volwassenen om te gaan. Kinderen met WS zullen waarschijnlijk de leraar willen volgen tijdens de pauze, aangezien kinderen met WS graag met volwassenen omgaan. Idealiter zouden de volwassenen het kind kunnen prijzen voor het spelen met leeftijdsgenoten en hen een sociale beloning te geven voor dit gedrag.
8. Leer het kind assertief te zijn, zodat ze leren hun leeftijdsgenoten te benaderen om mee te doen aan een spel in plaats van aan de kant te gaan staan. Je kunt ze ook leren om 'nee' te zeggen tegen verzoeken, omdat kinderen met WS waarschijnlijk anderen willen behagen.
9. Geef het kind wat tijd om te socializen met zijn vrienden, want een pauze kan hen helpen zich meer op een taak te concentreren. Dit kan ook sterkere relaties met leeftijdsgenoten aanmoedigen.
10. Modelleer gepaste begroetingen en gedrag, oefen sociale situaties met behulp van video en rollenspel in de klas. Op deze manier kan sociaal gedrag heel effectief worden aangeleerd.
11. Geef het kind desgewenst enige tijd om alleen te spelen in de pauzes. Het kind kan dit gebruiken als een strategie om te ontstressen en emotioneel te reguleren. Ze zouden niet gedwongen moeten worden om een volledige pauze met vrienden te spelen als ze dat echt niet willen.

Emotionele en gedragsmoeilijkheden

- Angst maakt deel uit van het emotionele/gedragsprofiel van WS. Dit is al eerder in deze richtlijnen besproken (zie 'Angst'). Kinderen met WS hebben waarschijnlijk ook problemen met het begrijpen en reguleren van hun eigen emoties.
- Het is belangrijk om emoties niet als 'positief' of 'negatief' te bestempelen, en in plaats daarvan te benadrukken dat alle emoties natuurlijk en normaal zijn. Dit zal hun angst of druk rond het uiten van bepaalde emoties wegnemen. Het gaat erom hoe een persoon reageert op een emotie.
- Hoewel kinderen met WS erg verbaal zijn, hebben ze een beperkt begrip van complexe emoties en vinden ze het moeilijk om dergelijke emoties te uiten.
- Vanwege de bovengenoemde problemen met emotionele regulatie, kunnen kinderen met WS ongewenst gedrag en driftbuien vertonen.
- Bij het werken met een kind met WS is het belangrijk om de reden voor hun gedrag en de functie ervan te begrijpen. Hoewel deze soms duidelijk zijn, zijn ze andere keren niet zo duidelijk, bijvoorbeeld vanwege hun moeilijkheden bij het uiten van een bepaalde emotie. Probeer incidenten regelmatig te documenteren om de oorzaak van gedrag te achterhalen en mogelijke patronen te herkennen. U kunt bijvoorbeeld zien dat onaangepast gedrag waarbij andere mensen niet betrokken zijn, zintuiglijk gerelateerd kan zijn, bijv. driftbuien aan het eind van de dag als gevolg van vermoeidheid in plaats van conflict met anderen.

Tips voor emotionele en gedragsproblemen

1. Leer het kind de woordenschat met betrekking tot emotie, met behulp van natuurlijk voorkomende situaties. Dit zal hen helpen emoties te labelen en deze labels te gebruiken om hun gevoelens te beschrijven.
2. Gebruik visuele hulpmiddelen (bijv. smileygezicht, boos gezicht, neutraal gezicht) om het kind verder te helpen zijn emoties te identificeren. Een goede bron is het programma "Zones of Regulation", dat op veel scholen in het Verenigd Koninkrijk wordt gebruikt.
3. Moedig het kind aan om zijn emoties op verschillende momenten van de dag te uiten. Dit zal hen helpen hun eigen emoties te begrijpen, en ook om hun niveau van betrokkenheid/energie te meten (bijvoorbeeld zijn ze moe of zijn ze tevreden met het werken aan de taak?).
4. Geef het kind bewegingspauzes. Geef het kind de tijd om te ontstressen en te bewegen (bijv. een gymbal of fidgetspeeltje gebruiken, hoewel dit soms niet genoeg is en daadwerkelijk bewegen beter is. Raadpleeg een ergotherapeut voor de beste werkwijze voor het kind). Dit helpt bij de concentratie en angst van het kind, vooral wanneer ze zich overweldigd voelen door de werkdruk.

5. Probeer niet boos op het kind te zijn als het kind zich gedraagt of onjuist gedrag vertoont, omdat dit hun angst en onaangepast gedrag kan vergroten. Modelleer in plaats daarvan het juiste gedrag en vertel het kind wat goed en fout is. Dit geeft het kind ook de tools om te weten wat het de volgende keer moet doen.
6. Denk na over het gedrag van het kind en kijk niet alleen naar het gedrag zelf, maar ook naar de mogelijke redenen erachter. Dit kunnen organische gebeurtenissen zijn zoals gebrek aan slaap de nacht ervoor, buikpijn, verveling enz. Probeer in samenwerking met de ouder (indien nodig) gezonder gedrag in te stellen om deze onaangepaste gedragingen te voorkomen (zorg er bijvoorbeeld voor dat het kind geen suikerhoudende dranken neemt voor het slapengaan).
7. Leer het kind de juiste woordenschat om hun emoties te uiten. Dit kan bepaalde gedragingen voorkomen.

Zelfhulp en zelfstandigheid aanleren

Zelfhulp en zelfstandigheid aanleren

Veel kinderen met WS leren langzaam de vele vaardigheden die hen in staat stellen om onafhankelijk te zijn. Dit komt grotendeels door problemen met hun fijne motoriek en visueel-ruimtelijke vaardigheden. Het is echter ook belangrijk dat ze geen aangeleerde hulpeloosheid ontwikkelen. Thuis moeten ze worden aangemoedigd om zo zelfstandig mogelijk te zijn en een reeks huishoudelijke taken op zich te nemen die passen bij hun leeftijd en ontwikkelingsniveau. Op school zou de leerkracht speciale noden alleen moeten ingrijpen om ondersteuning te bieden wanneer tijd van essentieel belang is en wanneer het kind het risico loopt gefrustreerd te raken. De belangrijkste gebieden van zelfhulp die van invloed zijn op de inclusie van het kind in het onderwijs worden hieronder behandeld. Het kan nodig zijn om de ondersteuning en het advies van een ergotherapeut te krijgen voor al deze vaardigheden. Houd er rekening mee dat elk van deze vaardigheden zeer complex is met een aantal stappen die de fijne motoriek, hand-oogcoördinatie, visueel-ruimtelijke vaardigheden, concentratie, doorzettingsvermogen, uithoudingsvermogen en geduld van het kind op de proef stellen. Er is waarschijnlijk gedurende een langere periode veel oefening en lof nodig om succes te behalen.

Eten

- De meeste kinderen met WS zullen onafhankelijk worden in het eten voordat ze naar school gaan, maar hebben ondersteuning nodig om hun eten te organiseren, containers te openen en netjes te eten/drinken. Op school zijn andere vaardigheden, zoals het dragen van een dienblad en het vinden van een zitplaats in een drukke lunchroom, waarschijnlijk een hele uitdaging.

- Sommige kinderen met WS kunnen selectieve eters zijn en vasthouden aan een beperkt voedselaanbod. Dit betekent dat voedsel een kwestie van angst kan zijn en pogingen om ze een evenwichtige maaltijd te laten eten in de schoolomgeving kunnen bijzonder moeilijk zijn. Dit moet worden besproken en voedsel moet worden overeengekomen door de ouders en de leraar(s) van het kind, in overleg met het kind.
- Het kind zal de verschillende componenten van eten in een schoolomgeving moeten leren, zoals het openen van containers, selecteren welk voedsel het eerst moet worden gegeten, geschikt bestek en/of kruiden kopen, bestek gebruiken om te eten (in plaats van vingers!), de mond afvegen met een servet, een dienblad teruggeven en handen schoonmaken. Nogmaals, ouders en leerkrachten moeten beslissen welke aspecten als eerste moeten worden ontwikkeld om de onafhankelijkheid te bevorderen en welke door de leerkracht speciale noden moeten worden ondernomen.
- Het kind kan een visuele herinnering hebben aan de belangrijkste informatie voor de lunch, zoals het eten van kleine hoeveelheden per keer, niet praten tijdens het eten, de lepel of vork niet te vol vullen en de mond afvegen na het eten. Sommige van deze gedragingen blijken onaangenaam te zijn voor leeftijdsgenoten en kunnen het niveau van het kind tijdens de lunch verminderen.
- Veel kinderen met WS hebben moeite met eten met gesloten mond. Het kan handig zijn om de ondersteuning van een ergotherapeut te krijgen met dit of een ander voedingsprobleem.
- Vanwege de tandheelkundige afwijkingen die verband houden met WS, wordt aanbevolen om tandenpoetsen deel uit te maken van de eetroutine.
- Kinderen met WS kunnen hoge calciumspiegels in het bloed hebben, waardoor ze in hun vroege jaren voedingsproblemen kunnen krijgen. Dit vermindert meestal na verloop van tijd met ondersteuning van een kinderarts.

Tips voor het eten

1. Zorg dat het kind elke dag op dezelfde stoel zit voor de lunch. Dit zal hen helpen om hun weg naar een beschikbare stoel te vinden, zodat ze zich kunnen concentreren op het dragen van hun voedsel en het vermijden van obstakels op hun pad.
2. Laat het kind een rietje gebruiken als het moeite heeft om een drinkbus op te tillen zonder de inhoud te morsen.
3. Leer het kind de verschillende onderdelen van eten in de breedste zin van de vaardigheid. Elke stap moet afzonderlijk worden aangeleerd en moet thuis en op school worden versterkt.
4. Zorg voor een kleine draagbare spiegel die het kind mee kan nemen naar de lunchroom om zijn gezicht te controleren na het eten. Dit helpt om positieve relaties met leeftijdsgenoten te behouden.

5. Zorg ervoor dat het kind de kans krijgt om met leeftijdsgenoten te zitten en niet alleen aan een tafel met een volwassene. Er moet tijdens de lunch gepaste socialisatie en peer-modellering zijn.
6. Prijs het kind voor elke stap van de eetroutine die wordt bereikt.
7. Stimuleer interesse in uiterlijk. Omdat kinderen met WS dol zijn op complimenten, prijs ze dan hoog wanneer ze hun mond/handen schoonmaken na het eten.
8. Ontwikkel een taakanalyse voor de lunchroutine van het kind. Een taakanalyse voor een kind dat een lunchpakket eet op school is te vinden in het boek "WISHES".

Het aankleden

- De vaardigheid van aankleden is noodzakelijk voor onafhankelijkheid en maakt deel uit van de schooldag waarop sport en spel worden ingepland. Het leren van deze vaardigheid moet zo vroeg mogelijk beginnen.
- Het kind moet kleding dragen die gemakkelijk te gebruiken is, d.w.z. ze mogen niet strak zitten en moeten klittenband/elastiek hebben in plaats van knopen of haken.
- Het kind moet alle onderdelen van de aankleedroutine leren. Dit zal tijd kosten. De meeste kinderen met WS leren zich zelfstandig te kleden, maar hebben de neiging om finesse te missen en moeten eraan worden herinnerd om een shirt in te stoppen of een broekspijp uit hun sokken te trekken! Ouders en leerkrachten moeten beslissen welk deel van de routine prioriteit moet krijgen en dit moet zowel thuis als op school worden versterkt.
- Kinderen hebben mogelijk extra hulp nodig om hun broek goed aan te trekken na gebruik van het toilet.
- Kinderen kunnen ook sensorische problemen hebben met bepaalde kleding, b.v. ze vinden dat labels krassen of naden schuren. Sommige aanpassingen rond het eventuele schooluniform kunnen nodig zijn.

Tips voor het aankleden

1. Gebruik visuele hulpmiddelen om het kind eraan te herinneren welke delen van het aankleden gedaan moeten worden en in welke volgorde.
2. Leer het kind om etiketten te zoeken. Naai indien nodig een klein label op zodat het kind onderscheid kan maken tussen de voor- en achterkant van kledingstukken. Dit kan handig zijn voor sokken die veel kinderen met WS bijzonder moeilijk vinden om succesvol aan te trekken.
3. Zorg ervoor dat de naam van het kind staat op elk kledingstuk dat wordt gedragen of mee naar school wordt genomen. Dit zal helpen om ze te identificeren als het kind ze uittrekt en vergeet.

4. Zorg voor een onbreekbare spiegel over de volledige lengte in de toiletten/kleedkamers zodat het kind zijn uiterlijk kan controleren.
5. Leer het kind veters te strikken met een paar veters die aan een doos of een ander voorwerp zijn bevestigd, voordat het schoenen met veters draagt. Stimuleer de motivatie van het kind wanneer u het deze vaardigheid leert (bijv. als ze het leuk vinden om cadeaus in te pakken, leer ze dan hoe ze een lint aan een doos moeten binden).

Toilet training

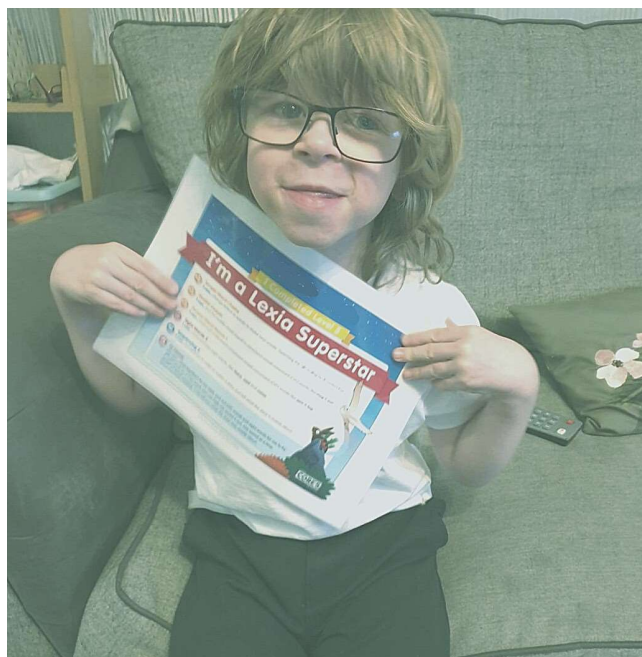
- Dit is een essentiële vaardigheid omdat kinderen zo onafhankelijk mogelijk moeten zijn om hun kwetsbaarheid te verminderen. De overgrote meerderheid van de kinderen met WS beheersen toiletgangvaardigheden, maar hebben de neiging om finesse te missen en hebben ondersteuning nodig om een volledige toiletgangroutine van hoge kwaliteit te voltooien.
- Een trainingsbroek moet worden gebruikt als het kind de neiging heeft om ongelukken te krijgen. Het kind kan thuis zindelijk lijken en vaak ongelukken op school hebben vanwege angst of omdat het wordt afgeleid door een druk klaslokaal met meerdere eisen.
- Er moet op school andere kleding worden achtergelaten om met dergelijke situaties om te gaan, terwijl de waardigheid van het kind behouden blijft. Het kind moet worden afgeschermd van leeftijdsgenoten om schaamte te voorkomen.
- Ouders en leerkrachten moeten het eens worden over de onderdelen van de toiletgang die het kind zelfstandig moet uitvoeren en de onderdelen waarbij het ondersteuning nodig heeft. Het is gebruikelijk dat kinderen met WS zelfstandig kunnen plassen, maar ondersteuning nodig hebben bij het zichzelf reinigen na de stoelgang.
- Kinderen met WS hebben de neiging om aan hun kleding te trekken voordat ze het toilet bereiken. Dit kan leiden tot afkeuring door collega's en moet worden ontmoedigd. Evenzo haasten ze zich vaak terug naar de klas zonder ervoor te zorgen dat ze op de juiste manier worden gepresenteerd, b.v. met ondergoed te zien.
- Een groot deel van de meisjes met WS begint hun menstruatie op jonge leeftijd (bijvoorbeeld rond de 9 en 10 jaar oud), en ze moeten er misschien gedurende de dag aan herinnerd worden om zich te 'verfrissen'. Ouders kunnen verschillende opties overwegen, zoals een menstruatiebroek, die het menstruatiebeheer op schooldagen gemakkelijker kan maken.
- Over het algemeen wordt aanbevolen om een "intiem zorgplan" in te vullen met de jongere met WS (jongens en meisjes), hun ouders en relevante professionals (bijv. onderwijspsycholoog, ergotherapeut).

Tips voor toiletbezoek

1. Spreek een routine- of taakanalyse af tussen ouders, leerkrachten en het kind. Zie "WiSHES" voor een voorbeeld van een toilettaakanalyse.
2. Let op tekenen dat het kind naar het toilet moet, zoals herhaaldelijk de benen kruisen, de hand op het genitale gebied of de billen leggen, de benen laten stutten of wind laten waaien. Vraag het kind of het naar het toilet moet.
3. De toiletgang moet rustig zijn. Het kind moet niet worden verzocht zich te haasten, aangezien dit een complexe reeks taken is die concentratie en vaardigheid vereist.
4. Het kind moet met de voeten op de grond kunnen zitten als het op het toilet zit. Als het toilet te groot is, moet de school een opstapje hebben. Dit betekent dat het kind kan balanceren en zich kan concentreren op andere aspecten van het toiletbezoek.
5. Het kind moet apart worden geleerd hoe de wc-deur te vergrendelen en te ontgrendelen, hoe een broek omhoog/omlaag te trekken, een knoop aan een broek vast te maken of een rits omhoog te trekken, hoe de handen te wassen/drogen en hoe kleding daarna vast te maken toiletgang.
6. Zorg voor een onbreekbare spiegel over de volledige lengte zodat het kind kan nadenken over zijn uiterlijk voordat het naar de klas terugkeert.
7. Denk na over eventuele problemen die het kind op school kunnen belemmeren om naar het toilet te gaan, zoals de aanwezigheid van handdrogers, toiletten met luide spoeling of onaangename geuren.

Overgangen

Overgangen zijn bijzonder moeilijk voor personen met WS (bijvoorbeeld vanwege hun angst, cognitieve inflexibiliteit en hun sterke sociale banden). Het kan gaan om veranderingen binnen een schooldag (bijvoorbeeld van klassikaal werken naar groepswork, van lestijd tot lunchtijd), tot het veranderen van jaargroepen en -vormen en van de kleuter naar de lagere of van de lagere naar de secundaire school. In deze sectie wordt aandacht besteed aan al deze transitie's en aan verschillende manieren om het aanpassingsvermogen te bevorderen.

Dagelijkse overgangen op school

- Kinderen met WS houden van structuur en worden vaak angstig als er iets verandert in hun omgeving. Bovendien hebben ze moeite het begrip tijd te begrijpen en vinden ze het dus moeilijker om te anticiperen wanneer er iets zal gebeuren. Als zodanig vinden ze overgangen vaak moeilijk.
- Visuele strategieën zoals een visueel tijdschema kunnen helpen (wat gebeurt er wanneer) evenals het hebben van regelmatige routines in de klas.
- Kinderen met WS kunnen verdwalen zonder duidelijke instructies over wat er daarna gaat gebeuren, dus controleer of ze begrijpen waar ze heen moeten of wat ze daarna moeten doen. Schrijf sleutelwoorden op het bord zodat het kind kan controleren wanneer dat nodig is.
- Duidelijke waarschuwingen, zoals een waarschuwing van 5 minuten, voor een overgang kunnen het kind informeren of eraan herinneren wat er gaat gebeuren.
- Als u van klassikaal lesgeven naar groepswork of individueel werk gaat, vertel de leerlingen dan wat ze moeten doen en hoe lang ze dat moeten doen. Als het kind met WS de tijd niet kan lezen, kan het handig zijn om te zeggen 'wanneer de grote hand de zes bereikt', enz. Schrijf het paginanummer en/of de sleutelinstructies op het bord en geef regelmatig updates: 'je hebt vijf minuten links', 'je hebt nog een minuut', 'je moet je zin nu afmaken', enz.

Tips voor dagelijkse overgangen op school

1. Geef het kind een overzicht van wat er tijdens de schooldag of -week gaat gebeuren. Er moet een evenwicht worden gevonden, omdat het signaleren van bepaalde gebeurtenissen angst kan veroorzaken, maar een algemeen overzicht kan het kind helpen zich mentaal voorbereid te voelen (en dus angst te verminderen).
2. Visuele tijdschema's kunnen helpen om toekomstige evenementen op te splitsen en ook de onafhankelijkheid te bevorderen (omdat ze het visuele tijdschema op elk moment zelf kunnen bekijken). Het is belangrijk om de zelfstandigheid te bevorderen bij het leren omgaan met angst voor verandering.
3. Gebruik een "wisselkaart" om onverwachte wijzigingen in de dienstregeling aan te geven (bijvoorbeeld een rode cirkel om over de dienstregeling te plaatsen).
4. Als een kind bijzonder van streek is door een plotselinge verandering in het schema, geef hem dan de kans en de keuze om in de klas te blijven en een taak te voltooien, onder toezicht, in plaats van naar de nieuwe activiteit te gaan.
5. Stel het kind gerust als er onverwachte veranderingen optreden (nogmaals, soms hebben ze gewoon een peptalk of een knuffel nodig!)

Overgangen van jaargroepen

- Aan het einde van het schooljaar moet het kind, indien mogelijk, zijn leraar voor het volgende jaar ontmoeten en weten welke leerkracht speciale noden met hem zal samenwerken.

- Het kind kan een foto krijgen van de leraars en het nieuwe klaslokaal. Het kan ook nuttig zijn om de naam van het kind aan een kapstokhaak te hangen of aan te geven waar het mag zitten om de angst te verminderen en het kind het gevoel te geven dat het in de volgende klas thuishoort.
- Het kind moet de kans krijgen om hun nieuwe leraar(s) vragen te stellen om eventuele angsten weg te nemen. Als het kind vóór de zomervakantie een positieve interactie heeft met de leerkracht(en), zal het zich waarschijnlijk gerustgesteld voelen.
- Het hebben van de favoriete activiteiten of bronnen van het kind in het nieuwe klaslokaal zal waarschijnlijk ook een gevoel van opwinding creëren over het nieuwe schooljaar.

Tips voor overgangen van jaargroepen

1. Aangezien kinderen met WS een algemene ontwikkelingsachterstand vertonen, kan het nuttig zijn voor het kind om een jaar over te doen (in overeenstemming met de toestemming van de ouders). Dit kan het beste tijdens de eerste jaren/inloopklas. Het kan ervoor zorgen dat ze een goed begrip krijgen van de basisvaardigheden en competenties die in die ontwikkelingsfase worden verwacht.
2. Docenten kunnen hulpmiddelen en lesmateriaal uit eerdere jaren gebruiken om ervoor te zorgen dat kennis goed wordt ingebed.
3. Praat met eerdere leraren om erachter te komen wat wel of niet werkte voor het kind met WS (u kunt de sjabloon **Kindprofiel** gebruiken aan het einde van de richtlijnen). Leraren willen misschien zelfs voormalige leraren observeren om de specifieke behoeften, sterke punten en interesses van het kind te achterhalen, evenals hoe ze het specifieke kind het beste kunnen onderwijzen.
4. Nieuwe leerkrachten en ander schoolpersoneel moeten worden geïnformeerd over het kind met WS (aangezien het kind ook in contact komt met ander personeel). Een inzet of montage voor de hele school kan nuttig zijn.
5. Laat het kind voor zijn jaarlijkse evaluatie of bij de overgang naar een nieuwe klas zelf een presentatie geven over zijn sterke en zwakke punten, interesses en behoeften.
6. Kinderen met WS maken zich zorgen over overgangen en willen graag informatie (naam en foto) over wie hun nieuwe leraren zullen zijn en wie de andere kinderen in hun klas zijn.

Een jaar herhalen kan voor een kind nuttig zijn om de basis te leren. Het is echter het beste om deze praktijk te beperken tot alleen vroege jaren/opvangjaar en te voorkomen dat kinderen meer dan 1 jaar herhalen. Verdere herhalingen kunnen de verwerving van onafhankelijke vaardigheden door het kind beperken en de leeftijds kloof tussen het kind en zijn leeftijdsgenoten te veel vergroten. Aangezien

seksueel gedrag zich in de vroege tienerjaren ontwikkelt, zou het ongepast zijn voor een 14-jarig kind om in een klas met 11-jarige kinderen te zitten.

Overgangen van de ene school naar de andere

- Het is belangrijk dat ouders en leerkrachten open en regelmatig communiceren wanneer verwacht wordt dat het kind van school zal veranderen. Dit kan van kleuter tot lagere school, van lagere school tot middelbare school, van basis- tot post-primair of van een gewone school naar een speciale school tijdens het basisonderwijs.
- Hoewel de overgang naar de lagere of middelbare school nieuwe kansen kan bieden in termen van meer onafhankelijkheid en nieuwe onderwerpen om te studeren, introduceert het ook veel angst voor het onbekende in termen van vrienden, nieuwe leraren en nieuwe omgevingen.
- Kinderen met WS hebben aangetoond dat ze zich vooral zorgen maken over wie er in hun klas zal zijn en hoe hun nieuwe schoolomgeving eruit zal zien. Ze kunnen worden meegenomen op een rondleiding door de school, nieuwe leraren ontmoeten en een buddy van een oudere klas hebben om voor hen te zorgen. Geef een plattegrond van de nieuwe school met foto's van de verschillende lokalen en personeel.
- Hoewel kinderen met WS een hoge mate van angst vertonen voordat ze naar een nieuwe school gaan, of aan het begin van de overgang, nemen deze angsten vaak binnen de eerste paar weken in de nieuwe omgeving af.

Tips voor overgangen van de ene school naar de andere

1. Ouders zouden verschillende scholen moeten bezoeken, waar mogelijk schoolhoofden en/of coördinatoren van het CLB ontmoeten en de ondersteuning die ze hebben voor kinderen met extra behoeften bespreken.
2. Praat met eerdere leraren om erachter te komen wat wel of niet werkte voor het kind met WS (u kunt de sjabloon Kindprofiel gebruiken aan het einde van de richtlijnen). Leraren willen misschien zelfs voormalige leraren observeren om de specifieke behoeften, sterke punten en interesses van het kind te achterhalen, evenals hoe ze het specifieke kind het beste kunnen onderwijzen.
3. Om nieuwe leraren, maar ook ander personeel te informeren, kan een inzet van de hele school of een bijeenkomst nuttig zijn (aangezien kinderen met WS ook in contact kunnen komen met ander personeel).
4. Laat het kind zelf een presentatie geven over zijn sterke en zwakke punten, interesses en behoeften.
5. Kinderen met WS maken zich zorgen over overgangen en willen graag informatie (naam en foto) over wie hun nieuwe leraren zullen zijn en wie de andere kinderen in hun klas zijn.

6. Een buddysysteem met een leeftijdsgenoot zou ideaal zijn om het kind te helpen bij het ordenen van hun bezittingen wanneer het van klas naar klas gaat op de secundaire school.
7. Kinderen met WS vertelden ons dat ze graag een plattegrond van de nieuwe school willen, waarop staat waar de toiletten zijn, waar ze kunnen eten en wat ze moeten doen als je je ziek voelt. De kaart moet foto's bevatten om de werkelijke lokalen en mensen te laten zien, zodat het kind een emotionele band met zijn nieuwe school kan maken.

Soort van scholing en benodigde ondersteuning

- Er is geen bekend voordeel van het ene type school (bijv. reguliere school, bijzonder onderwijs) ten opzichte van een ander type voor kinderen met WS, aangezien elk kind en elke schoolomgeving anders is.
- Zowel reguliere instellingen als scholen voor speciale behoeften hebben hun eigen voor- en nadelen. Hieronder vindt u een lijst met algemene sterke en zwakke punten van de twee soorten scholing. Houd er rekening mee dat de mate waarin het ene type beter is dan het andere, afhangt van een combinatie van de behoeften en voorkeuren van het kind.
- De schoolkeuze moet worden gemaakt op basis van de school zelf (grootte en locatie), hun faciliteiten, personeel (houding ten opzichte van kinderen met extra behoeften, interesse in het kind en hun behoeften, inzet om het kind te ondersteunen), evenals de omgeving (broers en zussen, vervoer naar school enz). Het gaat er niet om wat voor soort school het is, maar waar het beste aan de behoeften van het kind kan worden voldaan.
- Onderzoek in het Verenigd Koninkrijk toont aan dat de meeste kinderen met WS zich redden in een reguliere basisschool, met extra ondersteuning en dat de meeste kinderen tijdens de laatste jaren van de basisschool of bij de overgang naar de secundaire school overstappen naar een school voor speciaal onderwijs. Dat gezegd hebbende, kunnen sommige kinderen het gedurende hun hele academische loopbaan op de reguliere middelbare school het hoofd bieden met ondersteuning op maat.
- Op basis van een kleinschalig onderzoek van Tynan (2014) worden hieronder de sterktes en beperkingen van verschillende soorten scholing geschetst.

Reguliere scholen

- **Sterke punten**

1. Het kind krijgt onderwijs met zijn broers en zussen en lokale kinderen.

2. Ze zullen zeer waarschijnlijk vooruitgang boeken in alle aspecten van hun ontwikkeling.
3. Ze zullen waarschijnlijk vrienden maken.
4. Ze hebben meestal een positieve invloed op de klas in termen van het ontwikkelen van sociale vaardigheden van leeftijdsgenoten.
5. Peer-modellering is een voordeel voor gepast gedrag.
6. In sommige gevallen kunnen peers worden gebruikt om gedragsinterventies te ondersteunen, b.v. om het kind aan te moedigen of te prijzen.
7. Sommige leerkrachten zijn zich bewust van emotionele triggers en implementeren ondersteuning voor de emotionele behoeften van het kind.

• **Beperkingen**

1. In veel gevallen wordt het kind op dezelfde manier onderwezen als zijn leeftijdsgenoten en wordt het individuele leerprofiel niet in hoge mate aangepast.
2. Differentiatie van het leerplan is meestal gericht op lezen en rekenen en komt minder vaak voor in alle vakgebieden. In sommige gevallen houdt differentiatie in dat een klastaak gemakkelijker wordt gemaakt (bijvoorbeeld minder schrijven) in plaats van gebaseerd te zijn op het ontwikkelingsniveau van het kind. Het is erg afhankelijk van individuele docenten.
3. Veel reguliere leraren verwijzen naar een gebrek aan betrokkenheid en participatie van het kind. Veel bijkomende ondersteuning, meestal 1:1, is nodig om het kind te laten presteren en deel te nemen in lijn met zijn leeftijdsgenoten. Dit kan leiden tot een te grote afhankelijkheid van ondersteuning door volwassenen en een vermindering van de onafhankelijkheid.
4. Een slechtere grove motoriek vermindert de deelname van sommige leerlingen aan gym en aan sommige spelletjes tijdens de pauzes.
5. Sommige leraren merken op en maken zich zorgen over het kind dat onder druk staat, maar gaven aan niet zeker te weten hoeveel ze moeten pushen.
6. Veel leraren merken op dat de kloof tussen het kind en hun leeftijdsgenoten groter wordt.
7. De meeste scholen ontwikkelen geen discrete levensvaardigheden. Deze worden vaak beheerd (in plaats van aangeleerd) door de leerkracht speciale noden (toiletteren, aankleden).

Bijzonder onderwijs

• **Sterke punten**

1. Er wordt doorgaans rekening gehouden met het leerprofiel van het kind, met een hoge mate van leraargestuurde differentiatie van academische taken.

2. Er is meestal een flexibel curriculum. Het kind zal zeer waarschijnlijk vooruitgang boeken in alle aspecten van zijn ontwikkeling, met een hoge mate van betrokkenheid en participatie.
3. Het kind wordt niet als 'speciaal' of 'anders' behandeld omdat alle leerlingen behoeften hebben. BNijkomende leerkrachten worden meestal niet toegewezen aan een individueel kind, wat een hogere mate van onafhankelijkheid creëert.
4. Ze worden opgeleid met leeftijdsgenoten die betere of slechtere grove motoriek hebben, zodat hun deelname aan activiteiten of games niet wordt verminderd.
5. Ze zullen waarschijnlijk vrienden maken.
6. Het kind heeft meestal een positieve invloed op de klas wat betreft het modelleren van goede sociale vaardigheden.
7. Levensvaardigheden worden ontwikkeld als onderdeel van het curriculum. Ze worden meestal beheerd door de klassenleraar en ondersteund door de leerkracht speciale noden.
8. Leerkrachten zijn zich zeer waarschijnlijk bewust van emotionele triggers en implementeren ondersteuning voor de emotionele/gedragsmatige behoeften van het kind.

Beperkingen

1. Er is meestal een groot verzorgingsgebied met minder mogelijkheden om klasgenoten buiten school te ontmoeten (behalve in de speciale klas).
2. Er kan een gebrek aan beschikbare modellen zijn, sommige leeftijdsgenoten zullen ongepast gedrag vertonen.
3. Voor sommige gedragsinterventies is er een gebrek aan peer support. Het gedrag van het ene kind in de klas kan conflicteren met dat van andere kinderen. Het kind met WS heeft de neiging om van streek te zijn door leeftijdsgenoten die schreeuwen of agressief zijn.
4. Niet alle leraren in speciale instellingen hebben aanvullende kwalificaties voor speciaal onderwijs.

Ondersteuning vereist op school

- Alle kinderen met WS hebben dagelijks 1:1 leren nodig in een rustige omgeving of in een aparte ruimte. Jongere kinderen met WS op de reguliere basisschool hebben fulltime 1:1 ondersteuning nodig, ook tijdens het spelen en eten, vanwege gezondheids- en veiligheidsrisico's (dwalen, struikelen, zich niet bewust zijn van gevaren, verstikking, niet in staat om de verpakking te openen en niet in staat om naar het toilet te gaan zelfstandig nodig heeft). Het kind moet echter altijd werken onder de instructie van de leraar. De assistent mag niet verantwoordelijk zijn voor het onderwijzen van het kind of het beheersen van hun gedrag. Dit dient te gebeuren in overleg met de ouders, de klassenleerkracht, de leerkracht speciaal onderwijs en het CLB.

- Ergotherapeut: Praat met een ergotherapeut voor de beste interventie of aanpak die kan helpen bij de deelname van het kind aan school- en klasactiviteiten met betrekking tot grove/fijne motoriek en zintuiglijke behoeften. De ergotherapeut zal het beste weten welke middelen ze moeten gebruiken (zo heeft een gymbal meer voordelen voor het kind dan een fidget-speeltje?). Afhankelijk van de lokale overheid kunnen verwijzingen naar ergotherapeut worden bereikt door de huisarts of kinderarts te benaderen of moeten deze door de school worden aangevraagd. Sommige ouders hebben al een relatie met een ergotherapeut en hebben mogelijk al een rapport of programma.
- Logopedist: personen met WS kunnen het moeilijk vinden om woorden correct uit te spreken, het stemvolume te regelen, woorden op de juiste manier te gebruiken of zinnen te structureren. Hiervoor is de logopedist handig. Als het kind kwijlt of slappe lippen/kaakspieren heeft, kan de logopedist hier ook bij helpen. Het is nuttig om een logopedist te raadplegen om het beste plan voor het individu te bedenken.
- Fysiotherapeut: Personen met WS hebben een lage spierspanning door de deletie van het gen ELN. Als zodanig hebben ze baat bij fysiotherapie om te helpen bij spierkracht, balans en coördinatie.
- Onderwijspsycholoog: aangezien kinderen met WS complexe behoeften hebben (opvoedkundige en sociale en gezondheidsbehoeften), is de inbreng van een onderwijspsycholoog vereist, vooral om een plan voor opvoeding, gezondheid en zorg op zijn plaats te krijgen.
- Klinisch psycholoog/mentaal welzijnsteam: Veel kinderen met WS vertonen een hoge mate van angst en vaak is er een toename van angst en afname van welzijn vanaf de puberteit. Hoewel de meeste jonge kinderen met WS gelukkig zijn, kan een hoge mate van angst na verloop van tijd leiden tot depressie. Er zijn aanwijzingen dat cognitieve gedragstherapie gunstig kan zijn voor jonge volwassenen met WS. Als zodanig kan input van een klinisch psycholoog of een team voor mentaal welzijn vereist zijn.

Verdere bronnen / met wie te spreken

Online bronnen

Williams Beuren Syndroom vzw heeft verschillende richtlijnen gepubliceerd in het Nederlands. Ga naar <https://williamsbeuren.be/>

De Williams Syndrome Foundation levert verschillende richtlijnen en webinars in het Engels. Ga naar: <https://williams-syndrome.org.uk/clinical-guidelines/>

Child Development and Learning Difficulties lab voert internationaal erkend onderzoek uit naar het Williams-syndroom en plaatst regelmatig blogs in het Engels over hoe personen met WS kunnen worden ondersteund: <https://blogs.ucl.ac.uk/cldl/>

WS-iReach is een groep internationale onderzoekers die allemaal onderzoek doen naar WS en de beste evidence-based praktijken promoten met betrekking tot educatieve en psychosociale resultaten en interventies voor personen met het Williams-syndroom over de hele wereld: <https://sites.google.com/view/ws-ireach/home>

Het centrum voor ontwikkelingsstoornissen aan de Universiteit van Durham heeft ook een scala aan informatie en ondersteuning met betrekking tot personen met het Williams-syndroom: <https://www.durham.ac.uk/research/institutes-and-centres/developmental-disorders/services/>

Boeken

Tynan, F. (2018). WiSHES: Williams Syndrome Holistic Educational Strategies. Curriculum Development Unit, Mary Immaculate College.

Neurodevelopmental Disorders across the Lifespan: A Neuroconstructivist Approach (2012). Bewerkt door Emily K. Farran en Annette Karmiloff-Smith, Oxford University Press, 394 pagina's: Dit boek bevat 18 hoofdstukken die onderzoeksresultaten met betrekking tot het WS-profiel beschrijven.

Steungroepen

Er zijn een aantal Facebook-ondersteuningsgroepen die zich richten op het Williams-syndroom. <https://www.facebook.com/groups/WilliamsSyndromeProfessionals>: deze Facebook-pagina in het Engels is speciaal voor leerkrachten en professionals die werken met kinderen met WS.

Referenties

Brawn G, Kohnen S, Tassabehji M, & Porter M. (2018). Functional basic reading skills in Williams syndrome. Dev Neuropsychol.;43(5):454-477. doi: 10.1080/87565641.2018.1455838.

Hudson, K.D. & Farran, E.K. (2013). Facilitating complex shape drawing in Williams syndrome and typical development. Research in Developmental Disabilities, 34 (7), 2133-2142.

10.1016/j.ridd.2013.04.004.

Kozel, B., Barak, B., Ae Kim, C., Mervis, C. B., Osborne, L. R., Porter, M., & Pober, B. (underreview). Williams syndrome. Nature Reviews Disease Primes.

Laing, E., Butterworth, G., Ansari, D., Gsödl, M., Longhi, E., Panagiotaki, G., Paterson, S. and Karmiloff-Smith, A. (2002), Atypical development of language and social communication in toddlers with Williams syndrome. Developmental Science, 5: 233-246. <https://doi.org/10.1111/1467-7687.00225>

Laing, E., Butterworth, G., Ansari, D., Gsödl, M., Longhi, E., Panagiotaki, G., Paterson, S. and Karmiloff-Smith, A. (2002), Atypical development of language and social

communication in toddlers with Williams syndrome. *Developmental Science*, 5: 233-246. <https://doi.org/10.1111/1467-7687.00225>

Marler, J. A., Sitcovsky, J. L., Mervis, C. B., Kistler, D. J., & Wightman, F. L. (2010). Auditory function and hearing loss in children and adults with Williams syndrome: cochlear impairment in individuals with otherwise normal hearing. *American journal of medical genetics. Part C, Seminars in medical genetics*, 154C(2), 249-265. <https://doi.org/10.1002/ajmg.c.30262>

Martens, M. A., Wilson, S. J., & Reutens, D. C. (2008). Research Review: Williams syndrome: a critical review of the cognitive, behavioral, and neuroanatomical phenotype. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 49(6), 576-608. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.01887.x>

Mervis, C. B., Robinson, B. F., Bertrand, J., Morris, C. A., Klein-Tasman, B. P., & Armstrong, S.

C. (2000). The Williams Syndrome Cognitive Profile. *Brain and Cognition*, 44(3), 604-628. <https://doi.org/10.1006/brcg.2000.1232>

Mervis, C. B. (2009). Language and literacy development of children with Williams syndrome. *Topics in Language Disorders*, 29, 149-169. [doi:10.1097/TLD.0b013e3181a72044](https://doi.org/10.1097/TLD.0b013e3181a72044)

Palikara, O., Ashworth, M., & Van Herwegen, J. (2018). Addressing the educational needs of children with Williams syndrome: a rather neglected area of research? *Journal of autism and developmental disorders*, 48(9), 3256-3259.

Thakur, D., Martens, M. A., Smith, D. S., & Roth, E. (2018) Williams syndrome and music: A systematic integrative review. *Frontiers in Psychology*, 14, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02203>

Tynan, F. (2014). Experiencing educational inclusion : children with Williams syndrome in Ireland. PhD thesis.

Van Herwegen, J., Ashworth, A., & Palikara, O. (2018). Parental views on special educational needs provision: cross-syndrome comparisons in Williams Syndrome, Down Syndrome, and Autism Spectrum Disorders. *Research in Developmental Disability*, 80, 102-111.

Van Herwegen, J., Burchnell, E., & Palikara, O. (in prep). Transition from primary to secondary school: a cross-syndrome comparison.

Van Herwegen, J., Ranzato, E., Karmiloff-Smith, A., & Simms, V. (2020). Foundations of mathematical development in Williams syndrome and Down syndrome. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 33(5), 1080-1089.

Van Herwegen, J. & Simms, V. (2020). Mathematical development in Williams syndrome: A systematic review. *Research in Developmental Disabilities*, 100:103609. [doi: 10.1016/j.ridd.2020.103609](https://doi.org/10.1016/j.ridd.2020.103609)

Dagelijks leerdagboek

We raden u aan dit sjabloon dagelijks te gebruiken om uw reflecties en geleerde lessen vast te leggen met betrekking tot wat het kind die specifieke dag heeft geholpen. Dit kan worden gedeeld met ouders om een update te geven over de voortgang van het kind.

Datum: .....

Voltooid door: .....

Onderwerp	Wat deed het kind?	Hoe ging het?	Waaraan volgende keer werken?
Wiskunde	(bvb eenvoudige som (3+4))		(bvb Gebruik telraam om door te gaan met eenvoudige sommen)
Lezen			
Schrijven			
Emoties en gedrag			
Andere			

Andere informatie over ..... vandaag:

Kindprofiel

We raden aan om dit te gebruiken om de sterke punten en moeilijkheden van het kind met het WS te communiceren met andere professionals, vooral in tijden van overgang.

Naam kind: .....

Datum beoordeeld: .....

Domein	Sterktes	Moeilijkheden	Wat gewerkt heeft	Wat niet gewerkt heeft
Wiskunde				
Lezen				
Schrijven				
Aandacht				
Deelname				
Communicatie: spreken, luisteren en verstaan				

Domein	Sterktes	Moeilijkheden	Wat gewerkt heeft	Wat niet gewerkt heeft
Denken en leercapaciteit (inclusief geheugen)				
Fysische mogelijkheden en L.O.				
Relaties met anderen				
Zintuiglijke verwerking				
Angst en welzijn				
Zelfstandigheid				

Het Williams Beuren syndroom: Adviezen voor leerkrachten

Door Fionnuala Tynan, Hyelin Kye en Jo Van
Herwegen

